

elkkwartaal

uitgegeven door de Evangelisch-Lutherse synode | jaargang 22, nr. 2 | juni 2022

LWF-voorvrouw Anne Burghardt doet Nederland aan
Kerkenradendag 2022: vooruitblik op lutherse toekomst
Lutherse vrouwen op de kansel (1922 - 2022)

Om te beginnen...

Sinds haar benoeming als de nieuwe Secretaris-Generaal van de Lutherse Wereldfederatie (november 2021) zit dominee Anne Burghardt bepaald niet stil. In april deed ze Nederland aan op uitnodiging van de lutherse synode en nam deel aan de vergadering van de generale synode. Daar ging zij ook voor in de liturgische opening, samen met dominee Martin van Wijngaarden. In haar presentatie aan de generale synode benadrukte ze de oecumene en de christelijke eenheid. Daags ervoor werd ze ontvangen in het Luther Museum Amsterdam en ging ze uitvoerig in gesprek met *Elkkwartaal* (pag. 13).

De toekomst van het lutherse binnen de Protestantse Kerk in Nederland: dat was het *leitmotiv* op de Kerkenradendag in april. Op basis van een 'visioen', zoals eerder geschetst door dominee Andreas Wöhle (zie ook: *Elkkwartaal* nr 4-2021), van alle lutherse gemeenten in Nederland in divers samenwerkingsverband, naar een toekomstige Lutherse Gemeente Nederland. Over wat

daarbij nodig is werd met grote inzet gedacht en gesproken door de zeer betrokken deelnemers. Kritisch waren ze ook; met humor, dat wel. (pag. 4)

En het Luther Museum in Amsterdam toont met een fraaie expositie de keerpunten in de honderdjarige geschiedenis van lutherse vrouwen op de kansel. Het thema 'vrouwen in het ambt' ziet professor Sabine Hiebsch als een groot theologisch kernthema: in (kerk)historisch perspectief, in de oecumene én in de maatschappelijke context. (pag. 18)

Een nieuwe zomer breekt aan. Laat ieder - zowel buiten als binnen de landsgrens; in grote en kleine gemeenten; besturend of ondersteunend; bezorgd of onbevangen - daarvan genieten. En dan écht. Door af en toe 'pas-op-de-plaats' te maken. De *Elkkwartaal*-redactie probeert dat ook. En wenst u een ontspannen zomer, met dan onverwacht vrijkomende inspiratie.

Alma Evenhuis

Inhoud

Meditatie: Hoop voor de wereld	3	NLVB Ontmoetingsdag	17
Kerkenradendag 2022	4	Lutherse vrouwen op de kansel	18
Woord&Sacrament	6	Luthers wereldwijd	19
Luthers erfgoed	7	Ondertussen bij de LWF	20
ELG Hengelo bezoekt synagoge	9	Luthers Genootschap deel 3	22
Nieuwsbrief lutherse synode	10	KrisKrasKort	24
Woord&Visie	12	Wartaal	26
Anne Burghardt	13	Uit de synode	27

Colofon

Elkkwartaal verschijnt vier keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan degenen die ingeschreven staan in het register van Evangelisch-Lutherse leden in de Protestantse Kerk in Nederland.

Overname van artikelen en foto's is toegestaan na overleg met de redactie en met vermelding van de uitgave van *Elkkwartaal* en vermelding van auteur en/of fotograaf.

Redactie

Alma Evenhuis (hoofdredacteur),
Ingeborg Kriegsman (beeld & techniek),
vacant (voorzitter),
Femke Akerboom-Beekman,
Leonie Crom-Wagenaar,
Joren Reichel

Redactieadres:

Vijfmolens 2
4247 EA Kedichem

Kopij volgend nummer

Inleveren voor 31 juli 2022
bij redactie.elkkwartaal@gmail.com

Giften

U kunt *Elkkwartaal* financieel steunen via NL36INGB0002203600 t.n.v. PKN inzake *Elkkwartaal* o.v.v. gift *Elkkwartaal*. De Protestantse Kerk heeft een ANBI-status.

Adreswijzigingen of klachten over bezorging

Als u lid bent van een evangelisch-lutherse gemeente: bij uw kerkenraad. Als u alleen bent ingeschreven in het landelijke lutherse ledenbestand óf wanneer u geen lutheraan bent via de abonneementenadministratie.

Abonneementenadministratie

Dienstenorganisatie Protestantse Kerk in Nederland, Postbus 8504, 3503 RM Utrecht,
e-mail: abonneementen@protestantsekerk.nl,
telefoon (030) 880 18 80.

Productie

Afdeling Communicatie en Fondsenwerving
Protestantse Kerk in Nederland. ISSN 1569-6316

Website

Dit nummer en vorige nummers zijn te raadplegen op protestantsekerk.nl/elkkwartaal.

Grafische verzorging

Ladenius Communicatie (vormgeving),
De Groot Drukkerij (drukkerwerk).

Bij de voorpagina

Tijdens de vergadering van de Generale Synode in Lunteren gaat Anne Burghardt voor tijdens de liturgische opening (foto: Jan van de Lagemaat).

Meditatie

Hoop voor de wereld

wij allen horen hen spreken in onze eigen taal

Het werkelijke stilstaan bij het Pinksterfeest was op zondag 5 juni, zo gevierd in alle erediensten; de dóórwerking ervan is eeuwig.

TEKST: MARGO JONKER (PREDIKANT ELG ZWOLLE) - BEELD: MARTINA ŠPINKOVÁ

Een levenskunst is het, vind ik, om te leren omgaan met alle verschillen die er zijn. In het extreme zie ik dat het ene land het andere niet verdraagt, met ellende en oorlog tot gevolg - Oekraïne. En dat het ene land het andere niet vertrouwt, met langdurige spanningen en muren als resultaat - Jeruzalem. Of dat burenen zo verschillend zijn in hun manier van leven dat contact niet meer mogelijk is.

Het is beloftevol dat de kerk in dat wereldgedruis Pinksteren viert. In het Pinksterverhaal (Handelingen 2) wordt verteld van de velen die bijeen zijn en elkaar daar in hun eigen taal verstaan: 'Wij allen horen hen in onze eigen taal spreken over Gods grote daden'. De verschillende talen zijn geen barrière om te horen van God en om anderen te horen spreken. Het is zó hoopvol wat daar wordt verhaald: mensen die over hun verschil heen, elkaar verstaan en dat verbinden met hoe God aanwezig is. Elk mens, zoals die is en in de taal die hij of zij spreekt, verbonden met de ander in Gods naam.

Geloof heeft te maken met het diepste van mezelf, met het vertrouwen in de levende God die schept en herschept, met zingeving en dragende kracht van mijn bestaan, met hoop die ik heb naar de toekomst. In nabijheid van mensen en God. Bij mijzelf - en anderen - merk ik kwetsbaarheid daarin als je beseft dat elk mens op een eigen wijze gelooft. Als een ander 'anders' gelooft,

wat geloof ik zelf dan? Kan ik de ander verstaan en word ik zelf verstaan? Verdraagt mijn geloof het dat de ander een andere weg inslaat met God en de mensen?

Tegelijk geeft het me kracht, het geloof van de ander te zien als een samen staan in de stroom van liefde en kracht

die elk mens van God ontvangt.

De lutherse kerk geeft mij de bevrijdende en uitdagende gedachte van de gemeenschap, waarin ieder mens op eigen wijze voor God staat. En ieder, zoals gekend door God, op die manier ook méns is.

Verskil in leven en geloven ligt ingebed in de traditie van de gemeente. Hoe ik daarin sta en hoe wij allen - verbonden en één met God - dat vierten in de liturgie met woord en muziek. Zo begeven we ons in de stroom van liefde en kracht die met Pinksteren op gang komt. En dus blijft duren!

Het omgaan met verschillen is een uitdaging en blijft oefenen. Ook in de kerk. Daar komt de uitdrukking waarschijnlijk vandaan dat de kerk 'een oefenplaats voor het geloof'

wordt genoemd. De belofte ligt in de eigen wijze waarop elk mens zich kan begeven in Gods stroom. En dat ik de ander - wederzijds - weer leer te verstaan in de eigen taal en geloofsbeleving. Als dat kan in een kleine kerkelijke gemeente, dan is dat waarachtig hoopvol voor de hele wereld.

Kerkenradendag 2022

Onder het oog van de Dom loop ik op zaterdag 9 april redelijk vroeg van het station in Utrecht naar de Hambúgerstraat (zoals Utrechters zeggen). Voor mij altijd een feest want, als Utrechtse, houd ik van de Dom, die dezer dagen wel in de steigers staat. De Kerkenradendag 2022 vindt plaats in de lutherse kerk en dit keer is het best spannend.

TEKST: CATHY VAN BEEK - BEELD: GERRIT KRUL, ANDREAS WÖHLE, INGBORG KRIEGSMAN

Het onderwerp is: de toekomst van het lutherse in de PKN, ons luthers 'kleurtje' in het palet van de kleuren van spiritualiteit. Hoe houden we levend wat voor ons zelf waardevol is en waarvan wij hopen dat anderen dit in de toekomst ook nog kunnen vinden en ontdekken. En hoe doen we dat in een situatie waarbij het steeds moeilijker wordt om de vaak kleine gemeenten gaande te houden. Waar mensen dreigen om te vallen omdat veel werk op steeds dezelfde, steeds minder en steeds oudere schouders drukt. Het is 5 voor 12, nee misschien is het wel 2 voor 12. Waar staan wij over vijf of tien jaar en daarna?

Urgentie

Er is een urgentie te voelen in de uitnodigingen en de persberichten. We moeten hier samen over nadenken, er moet iets in gang gezet worden en we moeten daar in ieder geval allemaal bij zijn en eraan meedoen. We hebben elkaar bij dit proces nodig.

En die urgentie wordt in het land gevoeld. Van de ongeveer 27 gemeenten zijn zo'n 20 gemeenten vertegenwoordigd met daarnaast uit regio-gemeenten ook verschillende brandpunten/kernen. De opkomst is dan ook goed en uit alle hoeken van het land.

Bezinnen

We beginnen met een liturgische viering. Daarna neemt Thomas de Bres ons mee. Kom eerst maar eens tot jezelf, na al het gehaast, drukte en gereis. Voel de stoel waar je op zit, haal diep adem en land in Utrecht in de lutherse kerk. Doe je ogen dicht en denk aan de toekomst. Hoe stel je die voor en welk woord hoort daarbij. Dat woord mag je opschrijven en de kaarten worden opgehaald.

Langzaam worden de woorden voor-gelezen: vertrouwen, samen, mogelijkheden, vrede ... Uit de woorden blijkt dat men verder wil en ook open staat om met elkaar te kijken hoe dat kan.

Toekomstvisie

Er volgt een interview door dagvoorzitter Erik Fledderus met Andreas Wöhle, president van de synode, naar aanleiding van zijn artikel in *Elkkwartaal* van december 2021 (<https://protestantsekerk.nl/bibliotheek/?theme=74&expanded>). Daarin heeft hij het over een toekomstvisie die niet binnen de lijntjes kleurt, maar de bestaande situatie overstijgt en – ter wille van de presentie in een veel vindplekken in het land – uitgaat van één lande-

lijke gemeente. Waar administratieve en financiële zaken gezamenlijk geregeld worden. Zo kan men plaatselijk en regionaal toekomen aan en samenwerken bij de zaken die er echt toe doen. Vieren, dienen, leren, pastoraat. Het is een gedurfde visie die wil aanzetten tot 'out of the box' denken. Verder kijken dan je gemeente lang is, omdat daar misschien de mogelijkheid ligt om levende plekken van het lutherse voor ons land en dus ook voor jezelf en volgende generaties te behouden.

Twee aan twee gaan we naar buiten om al wandelend te praten over hoe het in je gemeente is, hoe je de toekomst ziet, wat je wilt bewaren en wat zou je durven loslaten. Velen gaan

naar buiten, moeten soms schuilen voor een fikse bui, maar duiken een terras op en onder het genot van koffie/thee gaat het gesprek verder.

Ferste stap gezet

Na de lunch gaan we in vier groepen uiteen met drie stellingen, over plaatselijk en regionaal, over regionaal en landelijk en over fusie met lutherse gemeenten of de plaatselijke PKN-gemeente. Voldoende stof om te bespreken. Dit resulteerde onder andere in de aanbeveling aan de synode om de plaatselijke gemeenten volop mee te nemen in het proces, en om dit een 'proces van allen' te laten zijn. Want ook bij de synode is de menskracht beperkt, we zijn niet voor niets deel van een grotere landelijke Protestantse Kerk, waar veel kennis aanwezig is die ingezet kan worden. Die informatie en ondersteuning voor gemeenten 'vindbaar' maken zou al een wezenlijke stap in de goede richting zijn. Wat de grote lijnen met betrekking tot wat de structuur van de gemeenten zou kunnen zijn, lijkt het dat we met elkaar stappen zouden durven zetten. Een grote eerste stap is met deze Kerkenradendag alvast gezet.

Daarom worden de groepsbijeenkomsten afgesloten met het verzamelen van groene, roze en gele briefjes. Wat is er goed aan het gepresenteerde perspectief, wat niet en wat kan beter en moet nader onderzocht worden. Zo krijgt de synode een vracht aan informatie waar ze mee verder kan en daar moet niet te lang mee gewacht worden.

Na de liturgische afsluiting is er een borrel en wordt er nog volop nagepraat over deze dag, het onderwerp en de ontmoetingen met de ander.

Ik mijmer wat weg. In deze kerk ben ik gedoopt, heb de zondagsschool gevolgd, belijdenis gedaan, ben er getrouwd en ons eerste kind is er gedoopt, de cirkel rond. Zou ik deze kerk, dit gebouw, willen opgeven als er daarmee lutherse vindplaatsen blijven bestaan? Dan kijk ik naar het bord boven de kansel. Daar staat een tekst die ik al duizenden keren gelezen heb, 'Het Woord des Heren blijft in Eeuwigheid'. En daar zeg ik amen op, dat is toch de kern waar het om gaat.

Muzikaal intermezzo

In de middag was er ruimte om te genieten van prachtige muziek. Na alle gesprekken was dit een welkom intermezzo. Er werd een miniconcert gegeven door Gerwin van der Plaats (orgel) en Jan-Willem 't Hart (zang).

Op het programma stond:

Choral 'Vater unser in Himmelreich' – Georg Böhm

Amid a world of pain and war – L. Hannah/S. Burtonwood

Choral 'Wer nur den lieben Gott' – Otto Diemel

Beautiful Savior – J.A. Seiss/T. Fettke

Marche Religieuse sur un thème de Hændel opus 15 no. 2 'Lift up your heads'

Oog omlaag en zie de armen

dáár is God want in de hemel is Hij niet

Ik was predikant in een gemeente. Voor de dienst werd in kleine kring het consistoriegebed gebeden. Een bede om zegen, en open oren. Met dit gebed ving de dienst aan, zo vond menigeen. Ik vond en vind bidden een goede zaak. Alleen, vroeg ik me hardop af, waarom bidden we in deze kleine kring? Als we Gods zegen vragen, bij de gang de kerk in, de opgang naar de dienst, geldt dat niet voor iedereen die in de kerk zit? Sommigen hebben die bede nog veel harder nodig, als de drempel voor hen hoog is.

TEKST: WIM VAN BEEK

Toen ik na de vakantie terugkwam en in de consistorie m'n handen vouwde, zei iemand: "Nee, we gaan naar de kerk. Daar bid ik het gebed voor onze dienst. We vragen de zegen over wat we gaan zingen en horen en bidden. De zegen over ons. Wat ons te doen staat. Dat geldt voor iedereen in de dienst".

Een drempelgebed waarin Gods vergeving en goede moed wordt gevraagd door heel de gemeente. Want niet ieder komt huppelend naar de kerk. Sommigen gaan gebukt. Mensen kunnen gebeukt zijn. Lasten kunnen schuldgevoelens zijn. Over wat je dom en stom gedaan hebt. Wat je anders had kunnen en moeten doen. Maar dat bedenk je altijd achteraf. Menigeen komt met vuile handen en voeten. Kan ik zo de kerk in? Is dat geen heilige ruimte? Moet je zien wat ik meesleep! Het gebed is menigmaal een schuldbelijdenis. Maar ook een bekennen van falen waarvan de tranen in je ogen kunnen schieten. Ik ben een stoffige madenzak, zegt de grote Luther ergens. Soms wist hij zich een ontzettend klein mens.

In de liturgie wordt veel gebeden

'De Heer vergeeft ons al wat wij verkeerd deden, Hij laat ons weer in vrede leven.' De tekst in de liturgie boeken is een bede. 'Heer, vergeef mij ...'. Maar als we onze schuld beleden hebben, dan mag het meer zijn dan een biddende

vraag. Laat het evangelie maar vast klinken! De genade die God schenkt is groter dan mijn stomme schuld. Ja, in heel de liturgie wordt veel gebeden. Het zou echter een misverstand zijn dat we daarin altijd tot God spreken. Onze lieve Heer kent ons doen en laten allang. Bidden, en dus ook schuld belijden, is niet zozeer aan God vertellen wat je fout deed. Maar het is vooral tot jezelf spreken, en misschien tot wie naast je zit. Erkennen dat je de mist in ging. Je fouten niet bagatelliseren, maar belijden, erkennen. Tegen jezelf, tegenover je naaste, en tegenover God.

Sacrament van de biecht

Om jouw schuld te belijden hardop in de dienst is veel gevraagd. 'Ik heb het nog nooit aan iemand verteld, maar ik heb dit verkeerd gedaan.' Als je dat in alle vertrouwen als een biecht aan iemand kunt vertellen, zal dat je opluchten. Gedeelde smart is halve smart. Want het sacrament van de biecht is vooral Gods genade die jou geschonken wordt. Je mag verder.

Luther liet die biecht dan ook als derde sacrament staan (naast Doop en Avondmaal) omdat ook daar, tegen je schuld in, de vergeving tot jou gesproken wordt met het Ja van God. Eigenlijk moeten we met dat goddelijk Ja beginnen: 'Ik houd ook van jou. En Ik wil niets liever dan dat jij een goed mens bent'.

Juist dat Ja van God zal de mens nodigen dan wel uitdagen, aan een ander mens te vertellen wat er dwars zit. Al komt het nog zo moeilijk over je lippen.

Met het Ja van God dat klinkt in ons midden, mogen we ook God zelf in ons midden weten. Hij moet wel dichtbij zijn om mij te horen. Want als ik mijn schuld 'opbiecht', dan is het met kleine, bange stem.

God is gelukkig niet de hoog gezetene in de hemel. Als ik met dat beeld zou moeten geloven, dan voel ik me alleen maar kleiner worden. Ik zou me nóg waardelozier gaan voelen en me als dodelijk schuldige afkeren. Wie ben ik, stomme oen, dat ik zelfs maar m'n ogen zou opslaan naar de almachtig goede in de hemel?

Introïtus naar de wereld

We hoeven dus niet de ogen op te heffen naar Gods altaren. Ons wordt verkondigd, dat Hij al zijn almachtige grootheid afdoet en bij de kleine, schuldige mens komt zitten. Om het maar 's met een variant op een oud lied te zingen: 'Oog omlaag, en zie de armen, dáár is God, want in de hemel is Hij niet.' Onze bekering betekent onze toewending naar buiten.

Daar heeft Jezus zich in de greppels en hoeken van de wereld begeven, naar de minsten van wie Hij de broeder is. Wat je hen doet, heb je mij gedaan. Lammen, blinden, zieken, naakten, vreemdelingen, gevangenen. 'Kom tot mij, ook en juist als je je gebeukt bent en gebukt gaat.' Ons bidden kan en mag daaraan niet voorbijgaan. Sterker nog. Zo bidden voor en mét hen is je ogen openen, en je

handen uit de mouwen steken. De uitgang van de kerk is de ingang, de introïtus, naar de wereld.

Het Woord roept ons daartoe op. Het Brood ontvangen we om uit te delen, in de wereld. En let wel: wij moeten ons vooral niet afvragen hoe het brood het lichaam van Christus wordt. Het Avondmaal verkondigt: zijn lichaam is brood geworden. Gaat dan heen en deelt het, opdat iedereen verzadigd wordt. Jezus' nodiging is een krachtvolle oproep voor het heil van de nieuwe samenleving. Onze gebeden hoeven dus niet op te stijgen. Integendeel. God hoort in de diepte. En daaruit wordt de mens opgeheven ten leven.

Een rabbi loopt langs het huis van z'n zoon. Hij ziet zijn zoon niet, maar hoort wel z'n kleinzoon ooverdovend huilen. De rabbi gaat naar binnen en troost z'n kleinzoon.

Een poosje later komt z'n zoon de kamer binnen, en de rabbi zegt: ik hoorde je zoon zo erbarmelijk huilen, ik ben binnengekomen om hem te troosten.

En de zoon zegt: ik heb niets gehoord. Ik was hier-naast, ik was in gebed verzonken.

Toen antwoordde de rabbi: dan heb je niet goed gebeden, m'n zoon. Als je bidt moet je dat doen met je oren open, zodat je een vlieg op de muur kunt horen lopen.

Luthers erfgoed

Ronde Lutherse Kerk ook geliefd buiten Amsterdam

Het had wat voeten in aarde voordat de Nieuwe of Ronde Lutherse kerk aan het Singel (bij de Stromarkt) er stond. Er waren legio discussies over de noodzaak, de locatie maar ook over de verwezenlijking van het ontwerp van de beroemde architect Adriaan Dortsman.

TEKST: MARTIN VAN WIJNGAARDEN

Inwijding

Op 13 december 1671, de ochtend van de derde Advent, werd door R. Ligarius de eerste van vier inwijdingspreken gehouden. Liturgisch werd er flink de tijd genomen om alle belangstellenden alsook predikanten de ruimte te geven een dienst bij te wonen of voor te gaan. De allereerste zang was de bede om de Heilige Geest met de woorden van Luther: *Komm Heiliger Geist, Herre Gott*. J.W. Kooiman karakteriseerde die eerste preek overigens meer als een geleerd verhoog dan een eenvoudige prediking van Gods Woord. Het zou overigens nog jaren duren voordat de gehele kerk klaar was. Zo volgde nog een door de koning van Zweden geschonken koperen dak, nadat de koepel eerst provisorisch

met planken was bedekt. Een ander voorbeeld was de verlichting; bij de ingebruikneming was die nog niet op alle plaatsen in het gebouw aanwezig. En omdat het bij daglicht al een hele toer was om via slecht verlichte trappenhuizen de gaanderij te bereiken, werden uit voorzorg nog maar geen avonddiensten gehouden.

Luthers merkteken in de stad

Al in 1693 beschreef C. Commelin in de *Beschrijvinge van Amsterdam* dat de stad trots was op dit kerkgebouw. Het was als toenmalig 'landmark' een bepalende toevoeging aan het silhouet van de stad. Omdat lutheranen een slechts getolereerde godsdienst aanhingen mochten zij

geen kerkgebouw met een toren bouwen. Opvallen was namelijk niet gewenst; de koepel was dan wel geen toren maar onopvallend was zij zeker niet. Commelin beschreef het gebouw uitgebreid vanuit bouwkundig oogpunt, met veel detail voor de gebruikte materialen, waaronder ook 'Bentemer-steen' (Bentheimer zandsteen). Ietwat pijnlijk voor lutheranen beschreef hij de windvaan bovenop het torentje op de koepel als gans. Oorspronkelijk was het de bedoeling geweest op de kerk een kruis te plaatsen. Maar dat plan werd losgelaten. Eerst werd een houten zwaan gemaakt en op het torentje geplaatst 'omme te sien hoe het valt'. Dat beviel goed, een definitief exemplaar van koper volgde. Sindsdien getuigen meerdere lutherse kerken en kapellen van hun luthers zijn door de zwaan (een symbool voor Luther) als vaan. Een oud rijmpje zet de symbolen van kerken naast elkaar:

*De gereformeerden een haantje,
de luthers en een zwaantje,
de roomsen een kruisje,
de mennisten een houten huisje.*

Op 18 september 1822 brak er brand uit in de kerk; maar vier jaar later werd zij weer in gebruik genomen en dat bleef zo totdat zij in 1937 een opvolgster kreeg in de Maarten Lutherkerk in Amsterdam Zuid; onder meer naar aanleiding van de onderhoudskosten van de veel te ruim geworden kerk.

Ook na de brand in 1993 werd de kerk weer gerestaureerd. En de kerk bleef bijdragen aan de skyline van de hoofdstad. Inclusief een vaan in de vorm van een zwaan.

Veel drukwerk

Niet alleen de vier inwijdingspreken verschenen in druk, ook afbeeldingen van dit kerkgebouw vonden gretig aftrek, zowel van het interieur als van het exterieur.

Zo vervaardigde graveur, schilder en uitgever Hermanus Numan (1744-1820) in 1811 een prent van de originele kerk vanaf het Singel gezien. Van hem is overigens ook werk te zien in het Luther Museum Amsterdam. Deze uitgave van een afbeelding van een kerkgebouw kon verschillende doelgroepen dienen. Uiteraard alle Amsterdammers die het pand kenden. Daarnaast bestond er zoveel jaar na de inwijding kennelijk nog steeds veel aandacht voor de bouwkundige aspecten. Het tekstblok onderaan de gravure vermeldt het geschonken koperen dak alsook de zwaan en uiteenlopende architectonische beschrijvingen en afmetingen.

Oplichtende ingekleurde afbeelding

Voor lutheranen moet het - naast de zwaan op het torentje (lantaren) - ook bekend zijn dat er inmiddels al lang verlichting was in de kerk. Het onderschrift vermeldt dat één van de kronen (zoals er een te zien is door de openstaande deur) helemaal in het torentje is bevestigd.

Maar er is meer te zeggen over de omgang met prenten als deze. Het exemplaar van deze nu geduide prent is (vrij) uniek. Doorgaans werden deze prenten van Numan niet ingekleurd, dus dat is al bijzonder. Maar voor de eigenaar van dit exemplaar moet dit bezit wel zo favoriet zijn geweest dat die het tot een illuminatieprent liet aanpassen. Dat wil zeggen dat diverse onderdelen van de afbeelding zijn doorboord of opengewerkt werden met een scherp voorwerp. Met een lichtje achter de prent straalt de kerk je tegemoet.

Zo'n aanpassing is niet verklaarbaar als het de eigenaar alleen om bouwtechnische aspecten ging, maar wel omdat dat gebouw of de herinnering eraan dierbaar is. De prent werd net als andere prenten van Amsterdamse Lutherse gebouwen in de Hoogstraat te Rotterdam gedrukt. Het is de vraag of nu die eerdere eigenaar enigszins te duiden is? Ligt het niet voor de hand dat het een Rotterdammer is met goede herinneringen aan een Amsterdamse kerk? Net als schrijver dezes!

ELG Hengelo bezoekt synagoge

TEKST EN BEELD: GERRIT BAAS

Op zondag 1 mei jl. Misericordias Domini vierden we onze gemeentezondag, die begon met een dienst waarin ds. Frans Wiersma voorging en de Maarten Luther cantorij zong met Jaap Vonk aan het orgel. Het ging deze zondag over de verschijning bij de zee van Tiberias waar Petrus zegt 'Ik ga weg, vissen!' en wanneer Jezus vraagt 'Kinderen, hebben jullie ook iets voor bij het eten?' het antwoord van de leerlingen kort is: 'nee.'

We vierden de Maaltijd van de Heer en zongen samen 'Ons lied wordt steeds gedragen door vleugels van de hoop'. Een bemoedigend begin van de dag gevolgd door koffie en een eenvoudige doch voedzame maaltijd van broodjes en groentesoep met veel ballen. Daarna stond de synagoge centraal. Frans Wiersma vertelde, ondersteund door fraaie 'lichtbeelden', over de synagoge in de tijd van Jezus en toonde daarnaast ook een aantal bedehuizen uit onze tijd waaronder

de synagoge uit Zutphen en ook de voormalige synagoge van Hengelo, onze huidige Lebuinuskapel. Voldoende voorbereid, naar lichaam en geest, betrokken we naar Enschede om daar 'de mooiste synagoge van Nederland' te gaan bezichtigen.

Na een hartelijke ontvangst kregen we een rondleiding door het gebouw. Allereerst zagen we de 'dag-sjoel' die oorspronkelijk alleen door de mannen werd gebruikt. In het Jodendom is de vrouw 'de baas in huis' en regelt daar alles van de *kosjere* maaltijd tot en met de opvoeding van de kinderen. De man is de 'baas buitenshuis' en ging dus (althans voor de oorlog) dagelijks naar de synagoge om te bidden, de Schriften te bestuderen (*lernen*) en de sociale contacten te onderhouden. Omdat de Joodse gemeenschap in deze tijd is geslonken tot zo'n veertig actieve leden, wordt de dag-sjoel nu vaker gebruikt dan voorheen. We bekeken ook de 'kerkenraadskamer' met de portretten van de

leden van het synagogebestuur uit het verleden. Hier hoorden we dat deze 'raad', samen met de Enschedese predikant ds. Overduin, in de Tweede Wereldoorlog veel joden heeft geholpen met onderduiken. Tenslotte gingen we naar de grote sjoel, daar kregen we uitleg over de inrichting, de Ark met de Thora-rollen, de Bima, de plaats van degene die voorleest uit de Thora en de plaats van de chazan (voorzanger). Ook kregen we uitleg over de verschillende elementen van het jodendom die architect Karel de Bazel in het plafond en de ramen heeft verwerkt. Nadat we dit alles uitgebreid op ons hadden laten inwerken werd het bezoek afgesloten met een kop thee of koffie met *kosjere* boterkoek. Samen kwamen we tot de conclusie dat wie dit indrukwekkende bezoek aan zich voorbij heeft laten gaan iets heel bijzonders heeft gemist! Hulde aan de organisatoren: Frans Wiersma (synagoge e.o.), Nico Pronk (broodjes) en Anita van Dijk (soep).

Nieuwsbrief lutherse synode vernieuwd

De digitale e-mailniewsbrief van de lutherse synode is vernieuwd. Abonnees is het wellicht al opgevallen: de nieuwsbrief heeft een nieuwe vormgeving en de inhoud is uitgebreid. De synode vindt het belangrijk om via deze weg meer mensen uit de lutherse gemeenschap te betrekken en te informeren over actualiteiten. Heeft u interesse voor 'het lutherse' in de Protestantse Kerk? Meld u aan!

TEKST: JOREN REICHEL

De nieuwsbrief verschijnt tenminste vier keer per jaar (in aanvulling op *Elkkwartaal*), en daarnaast bij actualiteiten. Eerder werd de nieuwsbrief vooral toegestuurd aan predikanten en kerkenraadsleden (wat nog steeds gebeurt), maar inmiddels is de nieuwsbrief niet meer enkel op die doelgroep gericht. De synode hecht grote waarde aan het contact met u en iedereen in de lutherse gemeenschap. Daarom is de nieuwsbrief nu gericht aan alle lutheranen en iedereen met interesse voor 'het lutherse' in de Protestantse Kerk. Wij roepen u op, en kerkenraden in het bijzonder: zeg dat voort!

'Nieuwe stijl'

In de vernieuwde nieuwsbrief leest u zoals voorheen nog steeds over actualiteiten uit de synodale commissie en de lutherse synode. Daarnaast worden nu ook vaste rubrieken uit *Elkkwartaal* –Meditatie, Woord & Sacrament en Woord & Visie – digitaal gepubliceerd via de website van de Protestantse Kerk en in de nieuwsbrief. Verder leest u over internationale ontwikkelingen uit de Lutherse Wereld Federatie en ontvangt u tips, materialen en verdiepende artikelen uit de Protestantse Kerk. U kunt zelf ook bijdragen vanuit uw plaatselijke gemeente of vierplek aan de rubriek 'luthers uit het land' (zie de instructies).

Inschrijven voor de nieuwsbrief

Let op: uw inschrijving in (het lutherse ledenregister van) de Protestantse Kerk of een abonnement op *Elkkwartaal* is niet automatisch gekoppeld aan een inschrijving voor de e-mailniewsbrief van de lutherse synode. Was u eerder al ingeschreven voor deze nieuwsbrief? Dan ontvangt u die ook in de toekomst. Kerkenraden en predikanten van lutherse gemeenten en protestantse (wijk)kerkenraden waartoe lutherse leden behoren ontvangen de nieuwsbrief eveneens automatisch. Bent u nog niet geabonneerd op de nieuwsbrief? Meld u gemakkelijk aan via de website van de Protestantse Kerk (niet langer via het synodese Secretariaat).

- Ga naar de website van de Protestantse Kerk: www.protestantsekerk.nl/luthers;
- Vul in de sectie 'Nieuwsbrief' het aanmeldformulier met uw naam en e-mailadres in.
- Klik op de 'Schrijf-me-in' knop. U ziet vervolgens een bevestiging van uw aanmelding.

Lukt het niet om u in te schrijven via de website? Stuur dan een aanmeldverzoek met uw naam en het e-mailadres waarop u de nieuwsbrief wilt ontvangen naar: abonnementen@protestantsekerk.nl.

Nieuwsbrief

Interesse voor 'het lutherse'? Meld u aan voor de e-mailniewsbrief van de lutherse synode via het aanmeldformulier op deze pagina. De nieuwsbrief verschijnt tenminste vier keer per jaar. Kerkenraden en predikanten van evangelisch-lutherse gemeenten en protestantse (wijk)kerkenraden waartoe lutherse leden behoren ontvangen deze nieuwsbrief automatisch.

E-mailadres *

Voornaam *

Achternaam *

Schrijf me in

Bijdragen aan de nieuwsbrief

Heeft u nieuws uit een plaatselijke gemeente of vierplek dat u wilt delen met de landelijke lutherse gemeenschap? Stuur uw bericht naar de redactie van *Elkkwartaal* (bij voorkeur voorzien van beeldmateriaal) via: redactie.elkkwartaal@gmail.com. De redactie voert eindredactie over uw inzending.

Meld u aan!

Bijdragen aan de agenda

Organiseert uw gemeente of vierplek een activiteit of evenement (fysiek of online) met landelijke uitstraling? Maak een agenda-item aan voor de website van de Protestantse Kerk of Petrus. Culturele activiteiten, zoals een concert, expositie of lezing dient u in voor de agenda van Petrus. Petrus is het cross mediaal netwerk van de Protestantse Kerk met een magazine, online platform en de wekelijkse televisie-uitzending. Agenda-items met relevantie voor ambts- en taakdragers in de kerk dient u in voor de agenda op de website van de Protestantse Kerk. Uw bijdragen verschijnen vervolgens (na goedkeuring door de web redactie) zichtbaar voor de hele kerk.

- Ga naar petrus.protestantsekerk.nl/agenda of www.protestantsekerk.nl/agenda;
- Klik op de knop 'Dien een agenda-item in' en vul het formulier in met alle relevante informatie over uw evenement of activiteit (denk naast datum, tijd en plaats ook aan eventuele aanmeldgegevens, toegangskosten, etc.)
- Klik vervolgens op de knop 'Aanvraag verzenden'. U ontvangt een bevestiging van uw inzending via e-mail. Uw bijdrage wordt na goedkeuring door de webredactie online gepubliceerd in de respectievelijke agenda van de Protestantse Kerk.
- Wilt u het agenda-item daarnaast ook aandragen voor de nieuwsbrief van de lutherse synode en/of Elkkwartaal? Stuur een bericht naar de redactie via: redactie.elkkwartaal@gmail.com.

Agendabericht indienen

Vul hieronder uw agendabericht in

- Uw contactgegevens zijn alleen zichtbaar voor de webredactie.
- De webredactie voert eindredactie over uw bericht voordat het daadwerkelijk op de site geplaatst wordt.
- Alleen berichten met betrekking tot activiteiten die relevant zijn voor ambts- en taakdragers van de Protestantse Kerk in Nederland worden in de agenda geplaatst. Een concert, expositie of evenement in uw gemeente? Dien dan een agendabericht in op petrus.protestantsekerk.nl.

Aanvraagformulier

Uw gegevens

Voornaam* Tussenvoegsel Achternaam*

Inschrijfgegevens wijzigen en afmelden

U bewerkt uw inschrijfgegevens, zoals het e-mailadres waarop u de nieuwsbrief ontvangt, gemakkelijk zelf via de link onder in de nieuwsbrief. Als u de nieuwsbrief niet langer wenst te ontvangen kunt u zich hier ook afmelden.

Toegankelijkheid

De synode werkt aan het verbeteren van de toegankelijkheid van de nieuwsbrief. Een digitale e-mailniewsbrief is namelijk niet voor iedereen in gelijke mate toegankelijk. Kerkenraden worden daarom opgeroepen om lokaal een papieren versie van hun nieuwsbrieven beschikbaar te stellen voor de digitaal minder vaardige doelgroep en mensen die geen gebruik maken van digitale middelen. Dat kan eenvoudig door boven in de nieuwsbrief te klikken op de link 'Lees deze e-mail in uw browser' en de nieuwsbrief vervolgens te printen. Op dezelfde pagina kunt u de nieuwsbrief bovendien in tientallen verschillende talen lezen – van Duits tot Kinyarwanda – door rechtsboven op de knop 'Translate' te klikken. Via de knop 'Past issues' (linksboven) raadpleegt u de voorgaande nieuwsbrieven.

Over de vrijheid om vrij te nemen van je werk...

De rust op de zon- of feestdag is het zichtbare teken dat de mens leeft uit Gods genade en niet uit zijn werken. Zo heeft Bonhoeffer ooit het gebod van de 'rustdag' gewaardeerd.

TEKST: ANDREAS WÖHLE - BEELD: HAKON GULLVAG

Er is iets bijzonders met dat gebod. Het staat in een rij met verder enigszins te verwachten geboden zoals: niet doden, niet stelen, niet liegen. En dan volgt er dat *Gij zult de rustdag heiligen*. Klaarblijkelijk wist God hoe zeer een mens gevangen kan raken in de dagelijkse beslommingen van het werk, en hoe gauw wij daarbij al het andere vergeten en van werk een vorm van godsdienst (of afgodendienst) maken. Een gebod om te werken was kennelijk niet nodig, maar wel de oproep om het werk geregeld te staken, in navolging van het goede voorbeeld van God zelf, die zich immers ook na zes dagen scheppingswerk een dagje rust gunde. *God rustte om op adem te komen* (Exodus 31:17) lezen wij. Je zou ook kunnen vertalen: *om zijn/haar ziel of levensadem terug te winnen*.

Wat Bonhoeffer opvalt is: nadat de mens op de zesde dag geschapen werd is zijn eerste volle dag op aarde een rustdag! Nog voordat wij met ons werk deel kunnen nemen aan de voortgaande schepping krijgen wij deel aan Gods heiligheid, wordt ons rust geschonken om te doen wat God zelf doet. We mogen afstand nemen van onze bedrijvigheid en mogen vanuit een ander perspectief naar ons leven kijken. God beschouwt het scheppingswerk en zegt dat het 'goed' is.

De vraag aan ons is, of wij wel voldoende tijd en afstand nemen om tot zo'n inschatting te kunnen komen: tijd om te loven, om te danken en om gelukkig te zijn. Want klagen, dat kan ook in de drukte van elke dag. Maar voor een diepe erkenning van wat het leven waard is in ons leven en wat onze dank verdient, daarvoor heb je afstand nodig. Daarvoor moet er een onderbreking zijn, die het ook weer mogelijk maakt om (op)nieuw op te staan en verder te gaan. Waar de doorgaande vanzelfsprekendheid van het alledaagse wordt doorbroken, daar ontstaat ruimte voor existentiële vragen, waarvoor anders geen gehoor is.

En zo verzet zich de rustdag – en de rustdagen van de vakantie – tegen de logica van het alsmaar blijven functioneren. Een vakantiedag, hoe en waar dan ook

Beschilde kubus boven het altaar van de Lutherse Doopkerk in het dal van de Jordaan in Jordanië

doorgebracht, is in de regel minder goed gepland dan een werkdag. Zoiets als een eiland in de stroom van de vergankelijkheid. De tijd staat daardoor weliswaar niet stil, maar wij winnen toch wel iets van afstand – om opnieuw te bezien hoe wij verder zullen gaan. Door 'vrije tijd' ontstaat de vrijheid die een mensenleven in het licht van het evangelie kenmerkt – en die wij als geschenk mogen vieren. In die zin wens ik ons en mijzelf van harte, dat wij ons die vrijheid deze zomer gunnen – als persoon en als gemeenten. Want alleen zo houden wij de levensadem erin, in ons kerk-zijn en in ons geloofsleven. En enkel zo blijft er ruimte om ook in de toekomst 'creatief' kerk te zijn, om op te staan en deel te nemen aan Gods scheppingswerk.

Anne Burghardt: secretaris-generaal Lutherse Wereldfederatie

Nieuwe LWF-voorzitter doet Nederland aan

Dominee Anne Burghardt van de Evangelisch Lutherse kerk van Estland werd in november 2021 benoemd als secretaris-generaal van de Lutherse Wereldfederatie (LWF). Ze volgt dr. Martin Junge op die de gemeenschap van 148 lutherse lidkerken leidde sinds 2010. Anne Burghardt is de eerste vrouw en de eerste persoon uit de regio centraal- en oost Europa die de Lutherse Wereld Federatie ambtelijk gaat leiden. Tijdens haar bezoek aan Nederland spreekt ze ook met *Elkkwartaal*.

TEKST: ALMA EVENHUIS EN JOREN REICHEL - BEELD: JAN VAN DE LAGEMAAT, ANDREAS WÖHLE

Burghardt werd geboren in Estland (1975), een van de meest gesecculariseerde landen ter wereld, tijdens de toenmalige Sovjetbezetting. Haar grootouders waren lid van de lutherse kerk; oma en haar vader en tante werden gedeporteerd naar Siberië in 1949. Zoals velen die dit regime meemaakten, waakten haar grootouders ervoor hun kinderen actief bij het kerkelijk leven te betrekken, wegens mogelijke verstrekende gevolgen hiervan.

De weg naar haar ordinantie tot dominee (2004) in de Maria Kathedraal van Tallinn, begon met deelname aan

een belijdenis klas - hiervoor uitgenodigd door een schoolvriendin. "Op mijn school in Estland werd, als een van de weinige, ook religieus onderwijs gegeven en door de gesprekken met klasgenoten in deze lessen werd ik diep geraakt. Iedereen zocht naar de eigen identiteit en ik werd geprikkeld door het religieuze". Terugkijkend op haar 'geloofsreis' ervaaarde ze een gestage groei door vele vragen en antwoorden, steeds meer verankerd in het christelijk geloof en haar wens de kerk te dienen. Ze studeerde theologie aan de Universiteit van Tartu, in Berlijn en Erlangen-Nürnberg met als specialiteit orthodoxe liturgie.

Ze voltooide de pastorale opleiding en werd docent aan het theologisch instituut van Tallinn in combinatie met een leerstoel orthodoxe liturgie; een bijzonder voorbeeld van oecumenische samenwerking binnen de academisch-kerkelijke wereld.

Door haar belangstelling voor de orthodoxie werd ze lid van de eerste luthers-orthodoxe dialoog commissie van Estland. Vervolgens werkte ze vijf jaar als secretaris voor oecumenische relaties in het LWF-hoofdkantoor te Genève, waar ze betrokken was bij zowel de dialoog tussen Anglicanen en Mennonieten als met orthodoxe en pinkstergemeente christenen.

Verandering en verzoening

Gestoeld op haar eigen jeugdijaren en verdere ontwikkeling in een gesecculariseerd land, heeft Anne Burghardt het vaste voornemen zich in te zetten voor het delen en inbrengen van Gods wereld bij mensen in gesecculariseerde context. Ze groeide op in een tijd waarin mensenrechten en de menselijke waardigheid systematisch werden veronachtzaamd door het toenmalige Sovjetregime. Ook daarom gelooft ze dat onze kerken een vitale rol kunnen en moeten spelen in het stelling nemen en uitdragen van christelijke waarden in het publieke domein. “In een wereld met steeds meer versplintering zijn we geroepen om Gods wil te onderscheiden en in steeds complexere situaties positieve verandering en verzoening te vertegenwoordigen”. Hoewel de Lutherse Wereldfederatie een confessionele gemeenschap van kerken is, ervaart Burghardt een grote betrokkenheid bij de christelijke eenheid. “En waar elke christelijke gemeenschap met haar eigen inbreng bijdraagt aan de wereldkerk, staat in onze lutherse traditie Gods onvoorwaardelijke genade centraal en de vrijheid die daaruit voortvloeit.”

Bemoediging

Desgevraagd herkent ze in een tijd van toenemende secularisatie ook het zoeken naar geloofsbeleving van jonge generaties, die zich steeds minder identificeren als

Net als bij de oprichting van de LWF (1947), daags na de Tweede Wereldoorlog, richt de federatie zich in haar werk op kwetsbare gemeenschappen waarbij het gaat om mensen in noodsituaties, met grote aandacht voor vluchtelingen, interne migratie als gevolg van geweld of klimaatverandering. Met oog op vrede en menselijke waardigheid. Wereldwijd zijn nu meer dan 80 miljoen mensen gedwongen hun land te ontvluchten vanwege conflict, armoede, vervolging. Ook in Oekraïne, waar de oorlog zo'n gruwelijk feit is, met zoveel herkenbaarheid aan 'eerder' en waar de situatie van vluchtelingen hoge prioriteit heeft. Kort na haar aantreden als secretaris-generaal zei Anne Borghardt: "Namens de wereldwijde gemeenschap van lutherse kerken wil ik de mensen van Oekraïne, evenals de Duitse evangelisch-lutherse kerk van Oekraïne, ervan verzekeren dat wij solidair met hen zijn en in gebed aan hen denken. Moge de God van vrede troost schenken aan de mensen en de politieke leiders het inzicht geven om hun handelen in te zetten voor de vrede, vanuit wijsheid en nederigheid".

religieus en de geloofstaal veelal niet meer weten te vinden. Toch ziet ze daarin ook heil. “Er is wel degelijk sprake van een religieus verlangen, het zoeken naar transcendent dimensies - kijk maar naar de belangstelling voor allerlei esoterische bewegingen. Afhankelijk van het soort samenleving waarin je verkeert en hoe de verhouding religie-overheid is, zijn er verschillende manieren om tot geloof te komen. Of liever: hoe (jonge) mensen die willen bijdragen aan verandering en verbetering kunnen worden aangemoedigd. Veel maatschappelijke taken worden al uitgevoerd door organisaties met een levensbeschouwelijke en kerkelijke achtergrond. Aansluiting daarbij, ondanks secularisatie (en misschien wel dankzij) gebeurt”. Veel nadruk wenst ze te leggen op diaconie, het omzien naar elkaar en vooral naar steun en bemoediging in de verdrukking. “Daarmee kun je je identificeren. En gelukkig bemoedigt de kerk zich ook met de klimaatdiscussie. Klimaat-zorg krijgt zo ook een theologische achtergrond”. Met de input van jonge mensen wereldwijd neemt de Lutherse Wereldfederatie deel aan de grote klimaatconferenties, juist met jongeren, omdat zij de toekomst zijn. “Het is daarbij bemoedigend om te zien hoe actief jongeren zichtbaar waren bij de vorige klimaatop in Glasgow”. Vanuit de Protestantse Kerk (regio Centraal-West Europa) was Joren Reichel, lid van de lutherse synode, afgevaardigd.

Vrouwen in het ambt

Natuurlijk werd haar al gevraagd hoe het is om de eerste vrouw op deze positie te zijn. “Ach”, relativeert ze, “het is mooi, maar zo bijzonder ook weer niet. Het gaat immers niet om gender maar om wat je als mens in het werk kunt bijdragen”. Als eerste vrouw op deze positie gelooft ze wel dat in veel landen en kerken vrouwen zich extra bemoedigd voelen door dit voorbeeld. “Ik zag onlangs in Tanzania de reacties van vrouwen - hoe trots zij waren te zien dat dit dus kan. De eerste ordinanties van vrouwen in Estland zijn al meer dan een halve eeuw geleden, maar ik denk dat mijn benoeming een historisch moment markeert voor onze kerk en regio en dat dit vooral in de Afrikaanse landen het verschil maakt. Tegelijk kijk ik uit naar de dag dat gender niet langer een issue is in de discussie rond leiderschapsposities binnen de kerken en in de maatschappij”. Ze wil de theologische discussie rond het lutherse begrip

van ordinantie stimuleren en kerken ondersteunen in het opnemen van vrouwen in het ambt en kerkelijke posities. De gesprekken binnen de LWF en de uitwisseling van ervaringen van andere lutheranen hebben bijvoorbeeld een grote rol gespeeld in de recente beslissing van de lutherse kerk in Polen om vrouwen toe te laten tot het ambt van dominee.

Theology for Transformation

Tijdens haar academische opleiding aan het theologisch instituut van Tallinn, waar ze later ook docent was, werden studenten getraind om kritisch te denken en reflecteren. Burghardt benadrukt het belang daarvan, juist in een tijd van toenemende polarisatie. “De kerk moet niet het zwart/wit paradigma voeden, maar juist reflecteren op een gedifferentieerde manier van denken”. Ze wil ook haar eigen onderzoeks- en onderwijservaring actief inzetten en delen in een verder speerpunt van de LWF: ‘Theology for Transformation’, een programma gericht op de wereldwijde toerusting en bevordering van theologisch onderwijs. “Kritisch en gedifferentieerd denken hebben we onverminderd nodig in onze huidige wereld om opkomende polarisatie, het populisme en de post-waarheid en desinformatie politiek tegen te gaan in onze samenlevingen. Tegelijkertijd kunnen wij als kerken niet alleen activisten zijn. Een solide theologische onderbouwing is essentieel voor onze interactie met deze onderwerpen.” Ook als het gaat om de eigen institutionele ontwikkeling, richt de Wereldfederatie zich op diversiteit en inclusiviteit. Sinds de zevende internationale conferentie in 1984 heeft de LWF zich gecommitteerd aan het integreren van vrouwen in kerkelijke functies en leiderschapsposities, zonder enig voorbehoud. En ook nu streeft zij naar de benoeming van tenminste 40% vrouwen, naast minimaal 20% jongeren, uit alle regio’s van de wereld.

Lokale en globale context verbinden

Als het gaat om mensenrechten, zoals gender- en klimaat-rechtvaardigheid, is het belangrijk om het lokale steeds te verbinden met het globale, zo stelt Burghardt. “In de hele wereld zien we een zekere terugdringing van mensenrechten. Tegelijkertijd zijn in veel van de verschillende regio’s kerken invloedrijk in de context van hun samenleving, waardoor zij mogelijkheden hebben om mensenrechten te benoemen en bevorderen. Een recent voorbeeld komt uit Tanzania, waar de lutherse bisschop pleitbezorger was voor de her-

De Lutherse Wereld Federatie in cijfers

148 lidkerken in 99 landen met meer dan 77 miljoen lutheranen wereldwijd. In de organisatiestructuur van de LWF is de Assemblee het hoogste beslissende orgaan. Het dagelijkse besturen is gedelegeerd aan de Council (raad) en een dagelijks bestuur, dat gevormd wordt door de LWF-president en de voorzitters van de zeven wereldregio's binnen de LWF. Die regio's zijn: Afrika, Azië, Centraal-West Europa, Centraal-Oost Europa, Noord-Europa, Latijns-Amerika & Caribisch gebied en Noord-Amerika. De LWF wordt ondersteunt door de Communion Office die zetelt in Genève (Zwitserland), onder leiding van secretaris-generaal ds. Anne Burghardt. Voor meer informatie zie de website: <https://www.lutheranworld.org/>

integratie van meisjes die tijdens de pandemie door vroegtijdige zwangerschap waren uitgevallen in het onderwijs.” Daarnaast ondersteunt de LWF via haar World Service, in samenwerking met de UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), wereldwijd meer dan 2,4 miljoen vluchtelingen. Bijvoorbeeld in Oeganda, waar 1,3 miljoen vluchtelingen uit Zuid-Soedan en Kongo verblijven, waarvan de LWF ruim 700.000 mensen direct faciliteert. Crises uit de hele wereld mogen echter niet tegen elkaar worden uitgespeeld, licht Burghardt toe. “Als wereldwijde lutherse gemeenschap worden wij steeds weer geconfronteerd met crises ver weg en dichtbij. Zoals nu de oorlog in Oekraïne. Veel middelen worden op dit moment geconcentreerd naar dit gebied. Het is daarbij een uitdaging om te bewerkstelligen dat we wereldwijd gehoor kunnen blijven geven aan crises.” Met miljoenen ontheemde vluchtelingen in Europa, zijn de gevolgen van de oorlog voor klimaat- en energiepolitiek, destabilisatie van democratische structuren en wereldwijde polarisatie, inclusief ideologische pogingen om theologie te instrumentaliseren, nog onduidelijk.

One Body, One Hope, One Spirit

Het valt ook nog te bezien welke uitwerkingen de oorlog zal hebben voor de volgende internationale conferentie van de Lutherse Wereld Federatie in Polen rondom het thema ‘One Body, One Spirit, One Hope’ in het najaar van 2023. Burghardt is nauw betrokken bij de voorbereidingen hiervan. “Thema en locatie krijgen in het licht van de huidige ontwikkelingen een nieuwe dimensie, die toont dat de individuele aspecten van het thema, Eén Lichaam, één Geest, één Hoop (naar Efeziërs 4:4), met elkaar verbonden zijn in de notie van eenheid in Christus. Lijden en onrechtvaardigheid worden in de meeste gevallen gevoeld vanuit verdeeldheid onder mensen in de wereld; mannen gescheiden van vrouwen, mensen die ontheemd zijn van hun thuisland, geest en lichaam gescheiden en tegengesteld aan de schepping. Het mysterie van de Drie-eenheid daarentegen is eenheid in diversiteit. Het is Gods kracht die mensen bij elkaar brengt. Niet gedwongen door geweld, maar door diversiteit in eenheid. God geeft het leven aan de gemeenschap zonder het individu daardoor tot eenheid te dwingen. Als kerken en mensen van God zijn we daarom geroepen om boodschapper te zijn van verzoening, vrede en hoop.”

De generale synode

Tijdens de generale synode in Lunteren ging dominee Burghardt gezamenlijk met dominee Martin van Wijn-gaarden voor in de liturgische opening. De zegen ontvingen synodeleden daarbij het in het Estlands. Burghardt was uitgenodigd om te spreken over het werk van de Lutherse Wereld Federatie en de uitdagingen voor kerk-zijn in de huidige wereldwijde context. Ze opende haar presentatie door oecumene en christelijke eenheid te benadrukken. Een opvallend element uit haar inleiding: in termen van lidmaatschap ligt het zwaartepunt van lidkerken voornamelijk bij ontwikkelingslanden in Afrika en Azië, naast Scandinavië en Duitsland. Alleen al de lidkerken in Ethiopië en Tanzania hebben ruim 20 miljoen leden, naast nog eens 8 miljoen gezamenlijke leden in Indonesië en Madagaskar. De focus van het christelijk geloof in de wereld verschuift daarmee steeds meer naar het globale zuiden.

Geloof concreet maken

Het delen in de gaven en bronnen uit de verschillende wereldregio's middels de wereldfederatie heeft substantieel bijgedragen aan de eenheid van de lutherse wereldfamilie. 'There is no church so big and so rich, that it wouldn't depend on the gifts of others; there is no church so small and so poor it wouldn't be able to enrich others' – aldus de quote van LWF-president Josiah Kibira (1977-1984). Een huidig speerpunt in het beleid van de wereldfederatie is daarom het versterken van de presentie van kerken in de wereld, én wereldwijd, naast humanitaire kerndoelen als menselijke waardigheid, rechtvaardigheid en vrede. "Deze twee perspectieven bij elkaar brengen betekent het geloof concreet maken, woorden omzetten in daden", aldus Burghardt. Oecumenische relaties en partnerschappen, zowel binnen de Wereldfederatie tussen lidkerken, als interconfessioneel en interreligieus, krijgen daarom prioriteit bij ontwikkelingssamenwerking. Vanuit de Protestantse Kerk is onder meer ds. Andreas Wöhle, president van de lutherse synode, afgevaardigd naar de LWF-taskforce voor Joods-christelijke relaties. Daarnaast zijn programma's geïnitieerd om de zoektocht naar de wereldwijde lutherse identiteit, of eigenlijk identiteiten, te faciliteren en jongeren toe te rusten om boodschappers van vrede te zijn.

Werken aan oplossing, ook op lange termijn

De steun, gericht op afzonderlijke leden van de gezamenlijke lutherse gemeenschappen in hun eigen context, is niet alléén gericht op verafgelegen gebieden. Burghardt reageert ook op 'onze' Nederlandse context dichtbij, met terugloop van kerkelijk belang en lutherse leden, waarin we zeker niet de enigen zijn. Ze adviseert ons niet blind te staren op grote buurlanden met hun navenante lutherse traditie, maar om te zien wat er wél is en vooral: wat de andere gemeenschappen met soms nóg minder middelen wel bereiken. "Kijk bijvoorbeeld naar Polen en Hongarije; hoe de kleine lutherse gemeenschappen daar met zulke beperkte middelen zich nu inzetten voor de opvang van Oekraïense vluchtelingen. Dus, praat met elkaar, als je ook een 'kleintje' bent, zoek elkaar op en ontdek waarin je van elkaar kunt leren - vooral in de praktijk. Ga kijken!" Verder bepleit Burghardt meer toezicht op een gelijke verdeling van COVID-vaccins in de wereld. In het Westen

mogen we dan enigszins van corona 'af zijn', maar de pandemie heeft ook wereldwijd grote gevolgen voor gemarginaliseerde gemeenschappen, ontheemden en lage inkomens gebieden. "Het is essentieel dat voor iedereen in gelijke mate vaccins beschikbaar zijn. De verdeling ervan is nog steeds ongelijk en bovendien wordt het in toenemende mate ingezet als wapen in een oorlog van desinformatie en al bestaande polarisatie. Als Lutherse Wereld Federatie ondersteunen we bij de proactieve aanpak van de verspreiding van het virus, door de toegang tot vaccinatie- en gezondheidsdiensten te verbeteren en werken we aan lange termijn oplossingen."

De dertiende internationale conferentie van de Lutherse Wereld Federatie is gepland van 13 t/m 19 september 2023 in Krakau, Polen. Lees meer informatie op de website: <https://2023.lwfassembly.org/> Daar kunt u een gids en materiaal downloaden rondom het thema 'One Body, One Spirit, One Hope'.

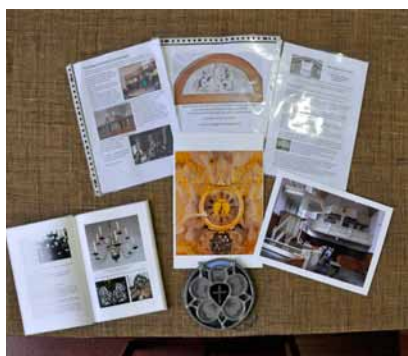

NLVB Ontmoetingsdag

In de Lutherse Kerk in Ede

TEKST: COBY AARTSEN - BEELD: PIET DERKSEN-KAMP

Na de inloop opent voorzitter Catrien van Opstal deze ontmoetingsdag. Het jaarthema 'Heilige Geest en spiritualiteit' komt in het programma terug, in de verhalen en in de lezing 'Bidden met ikonen'. Er worden enkele liederen gezongen waarna gelezen wordt uit Exodus 39. We worden erbij bepaald dat we mensen van de aarde zijn, van klei gemaakt, door de Schepper de adem ingeblazen, waarmee we bezielde aarde zijn geworden. We zijn materie, we denken na en drukken dat uit in boeken, muziek, kunst en andere ongrijpbare vormen. We drukken ons ook uit in materie: spullen die ons dierbaar zijn, eenvoudig soms, maar vol betekenis en herinneringen aan iemand of iets om te blijven koesteren. Ook in de kleding die we dragen drukken we ons uit. We geven betekenis aan de dingen, ze spreken ons aan en hebben hun eigen taal. Hoe arm kun je zijn zonder dit alles? Materie, gedachten, gevoelens vallen samen. Een symbool kan ons zoveel zeggen. Met geloven is het net zo: ontvangen, geven, willen, krijgen. In de lezing uit Exodus geeft God de opdracht hoe alles gemaakt moet worden voor de dienst aan Hem, de Eeuwige. Alles moet met aandacht gemaakt worden, met precisie in vormen en afmetingen. Aandacht geven aan vormen is een spirituele bezigheid. Je leest het in Exodus 39, vanaf vers 32 tot het slot. We zingen lied 978 'Aan U behoort, o Heer der Heren, de aarde met haar wel en wee', een mooi scheppingslied.

Storytelling

Op de uitnodiging voor deze dag was ook een opdracht opgenomen: neem een voorwerp of afbeelding mee uit de eigen kerkgemeente dat betekenisvol voor je is. Wat raakt je bij dit voorwerp, geeft energie en waarom? In de kring wordt erover verteld; een intieme uitwisseling van verhalen en gevoelens.

Bijzondere verhalen over het kerkgebouw, een orgel, de liedborden, de gemeenschap, een doopvont, prachtige gebrandschilderde ramen. Over het toeleven naar kerst en met de hele gemeente de kerk feestelijk versieren, een bijzonder wandkleed, de droom van de Lutherzwaan boven op de kerk en nog veel meer!

Ter afsluiting zingen we een aantal inspirerende liederen, onder meer lied 839 'Ik danste die morgen toen de schepping begon' en lied 979 'De vogels van de bomen'.

Tijdens het middagprogramma is er tijd voor de geschiedenis van de Evangelisch-Lutherse Gemeente Ede. Daarvoor is drs. Gerard van Manen, (kerk)historicus, uitgenodigd, bekend van 'Lutheranen in de lage landen' en bovendien gemeentelid van Ede. Hij neemt ons mee naar de allereerste lutherse invloeden op de Veluwe rond 1550 tot vandaag. Een boeiende kennismaking met deze gemeente.

Daarna is het de beurt aan zijn echtgenote Anke van Manen. In 1997 is zij begonnen met het schilderen van ikonen en ze vertelt over de symboliek en spiritualiteit van ikonen en het ikoon schilderen. Een prachtige aanvulling op ons bezoek aan het Ikonen museum in Kampen in oktober vorig jaar! Anke leest het gebed van de ikoon-schilder voor dat gebeden wordt voordat men begint met schilderen. Zij heeft verschillende ikonen opgesteld in de kerk. Iedere ikoon vertelt een prachtig verhaal. Anke neemt ons mee in deze verhalen, wijst ons op de symboliek, de kleuren, de vormen, de stand

van handen, alles heeft een betekenis. Als toegift krijgen we allemaal het gebed op papier mee.

Anke en Gerard worden bedankt voor hun bijzondere bijdragen aan het middagprogramma. Ook gastvrouw Gerda Budding en organist Erik van der Heijden worden in de bloemetjes gezet, als dank voor hun goede zorgen en begeleiding bij de zang.

Namiddaggebed

Catrien leest uit Colossenzen 3:12-17, waarin we worden opgeroepen om het volgende aan te trekken: barmhartigheid, vriendelijkheid, nederigheid, deemoedigheid en geduld. Daarnaast elkaar te verdragen, te vergeven en als de finishing touch de liefde aan te trekken, want die houdt alles bij elkaar. We gaan ons best doen, zeggen we dan. Met de gezongen zege 'Zegen ons algoede' mogen we naar huis gaan, uitwaaiend naar alle kanten, met een blij en warm gevoel na een prachtige en inspirerende ontmoetingsdag!

Het uitgebreide verslag staat op www.nlvb.net en verschijnt in het najaarsnummer van De Brief!

Lutherse vrouwen op de kansel (1922-2022)

Van 10 juni tot 11 september 2022 toont het Luther Museum Amsterdam de keerpunten in de honderdjarige geschiedenis van lutherse vrouwen op de kansel.

TEKST: SABINE HIEBSCH - BEELD: PIET STUROP EN STADSARCHIEF AMSTERDAM

Het idee voor deze tentoonstelling had ik al enkele jaren geleden. Het thema 'vrouwen in het ambt' hoort voor mij tot de belangrijke theologische kernthema's: in (kerk) historisch perspectief, in de oecumene en ook in de maatschappelijke context. De grote diversiteit in het Nederlandse religieuze landschap is ook goed te zien aan de omgang met het thema 'vrouwen in het ambt'. De lutheranen kunnen nu een honderdjarig jubileum vieren, waar de doopsgezinden dat al in 2011 en de remonstranten in 2020 deden. De Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (opleiding aan de Theologische Universiteit Kampen | Utrecht) hebben in 2017 vrouwen toegelaten tot de ambten. Maar in de Christelijk Gereformeerde Kerken (opleiding aan de Theologische Universiteit Apeldoorn) heeft de synode in mei jl. wederom uitgesproken dat de ambten voor vrouwen gesloten dienen te blijven.

2022 of 2029?

Ik heb er bewust voor gekozen deze tentoonstelling niet pas in 2029 te organiseren wanneer het 100 jaar geleden zal zijn dat da. Jantine Auguste Haumersen (1881-1967) in Nederland en wereldwijd de eerste lutherse predikante werd. 1922 was namelijk het jaar waarin de negentienjarige lutherse studente Laurence Caroline Dufour (1902-1988), die in 1931 de tweede lutherse predikante werd, de steen aan het rollen bracht. Op 12 juni 1922 sprak de evangelisch-lutherse synode in antwoord op de vraag van Dufour principieel uit dat de bestaande reglementen ook vrouwen toelieten tot het predikambt. In 1926, nadat Dufour als eerste vrouw in de lutherse kerk proponentsexamen had gedaan, probeerde de kerkenraad van de lutherse gemeente Amsterdam dit synodebesluit terug te draaien: Amsterdam pleitte voor uitsluitend mannelijke predikanten.

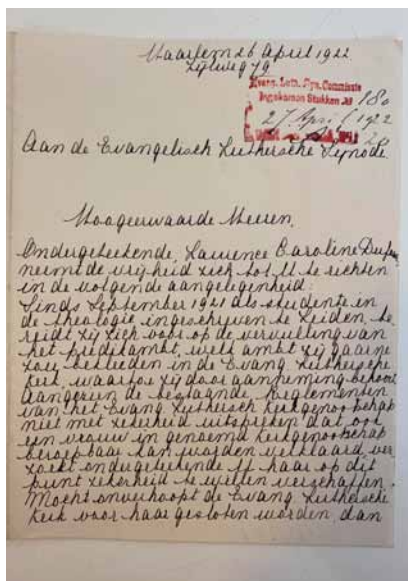
Maar de synode verwierp dat voorstel en hield de kansel voor vrouwen open. Haumersen kon in 1929 op dat besluit voortbouwen.

Archiefonderzoek in de pandemie

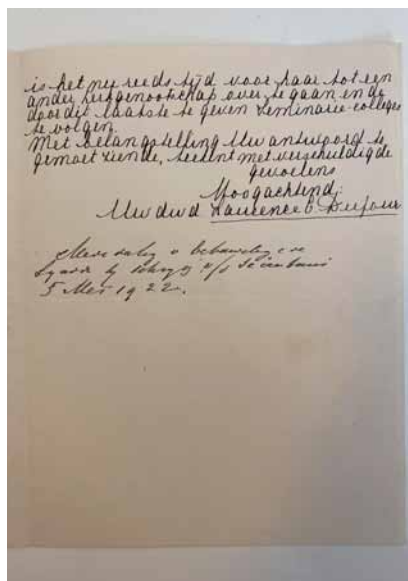
Tot nu toe is slechts fragmentarisch over het thema 'vrouwen in het ambt' in de geschiedenis van het Nederlandse lutheranisme geschreven. Ik had vooral nog veel vragen.

Begin 2020 en tussen alle lockdowns door, heb ik in verschillende archieven en collecties een grote hoeveelheid documenten en beeldmateriaal over dit thema bestudeerd. Het was iedere keer een feest als ik iets vond wat ik gehoopt had te zullen vinden. Maar misschien nog wel meer als ik iets vond waarvan ik het bestaan niet kende maar dat wel relevant bleek te zijn. Daarmee kon ik de al bekende informatie aanvullen en op een aantal punten verbeteren.

Naast de voorbereiding van de tentoonstelling profiteerden ook mijn studenten van alle nieuwe vondsten. Voor het verplichte programma in de bachelor 2 kerkgeschiedenis heb ik namelijk 'vrouwen in het ambt in het Nederlandse lutheranisme' als een van de verdiepingsthema's gekozen. Iedere student die bij ons een bachelor behaalt, en dat zijn er ook heel wat die later in de PKN aan de slag gaan, heeft zodoende weet van deze geschiedenis. Het resultaat van mijn (archieff)onderzoek verschijnt in juni in een langer artikel in *Tijdschrift voor Nederlandse Kerkgeschiedenis* (TNK) en geeft voor het eerst een overzicht en analyse van honderd jaar lutherse vrouwen op de kansel. Dit TNK-nummer is ook tijdens de tentoonstelling in het Luther Museum Amsterdam verkrijgbaar.

Brief van mej. L. C. Dufour aan de lutherse synode, 28 april 1922 (stadsarchief, Amsterdam)

Thema's van de tentoonstelling

In de tentoonstelling ligt de klemtoon op de keerpunten in de ontwikkeling van het predikambt voor vrouwen in de lutherse kerk in Nederland:

1. Laurence Caroline Dufour (1902-1988) en de lutherse synode van 1922
2. De synode van 1926: wordt de kansel toch weer gesloten voor vrouwen?
3. Da. Jantine Auguste Haumersen (1881-1967), de eerste lutherse predikante
4. De gehuwde vrouw in het ambt: 1956-1958

Er is een vitrine speciaal voor objecten uit de Koninklijke Verzamelingen Den

Haag, die de vriendschappelijke interactie tussen prinses Juliana en Dufour laten zien: een interessante voortzetting van het thema 'Luther & Oranje'. De tentoonstelling laat ook een fotocollage zien van 100 jaar lutherse vrouwen op de kansel.

Praktische informatie:

Open: donderdag, vrijdag, zaterdag en zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Adres: Nieuwe Keizersgracht 570, 1018 VG Amsterdam

Website: www.luthermuseum.nl

Da. J.A. Haumersen in de lutherse kerk, Kampen

Luthers wereldwijd...

voor even op bezoek bij de Lutheranen in Amman, Jordanië

TEKST EN BEELD: ANDREAS WÖHLE

Terwijl deze dagen aller ogen gericht zijn op Oekraïne gaat het leven (en ook de 'lopende ellende') ook elders door. In Jordanië leven in verband met eerdere rampen ongeveer 250.000 vluchtelingen in kampen en andere onderkomens. Sinds de voedselcrisis in 2012 in het noorden van het land heeft de Lutherse Wereldfederatie (LWF) een hulpprogramma en een coördinatiebureau gevestigd in Amman, direct naast het kerkgebouw en de pastorie van de lutherse kerk in die stad. Want: bijna overal op de wereld

vindt men lutherse gemeenten – en dus ook in Amman.

Kortgeleden kwam daar een internationale groep lutherse theologen bijeen, waar ik ook lid van ben, die natuurlijk ook kennisnamen van de situatie in het land. Maar vooral ontmoetten ze elkaar om aan een thematisch studieboek te schrijven voor de Algemene Vergadering van de Lutherse Wereldfederatie. De wereldfamilie komt volgend jaar (2023) bijeen – in Krakow in Polen. Vanwege de internationale spreiding van de leden (van Ethiopië tot Uruguay

en van Bethlehem tot Bergen in Noorwegen) was Amman de meest handige plek om elkaar te zien, na vele eerdere onlinegesprekken in tijden van corona.

Het doet vreemd aan en vertrouwd tegelijk: Lutherse liturgie in het Arabisch, een kerkgebouw temidden van een Arabische stad, de geuren, de geluiden (de muezzin die vanaf zijn toren zingt...) en daarnaast: De vanzelfsprekendheid van Lutherse gastvrijheid, een avondmaalsviering met geurend Arabisch brood, het delen van geloofsvragen en zorgen, en mensen als u en ik die proberen hun leven en geloven bij elkaar te houden ...

Het werk dat de LWF in Jordanië (als deel van de ACT Alliance <KerkInActie>) verricht is indrukwekkend, en de warme betrokkenheid van de medewerkers bij dat werk doet goed. Zo moet diaconie zijn, en zo moet kerk 'de handen uit de mouwen steken' wanneer mensen in nood verkeren! En weer eens merk ik, hoe goed het is, dat wij als Lutherse wereldfamilie elkaar vasthouden, welkom heten, met elkaar vieren en delen wat ons bezwaart. Zo moet kerk zijn!

Ondertussen bij de LWF

Veel berichten van en over de LWF gaan over de toestand in Oekraïne. Vlak na aanvang van de oorlog werd de onderstaande verklaring gegeven.

TEKST: LEONIE CROM-WAGENAAR – BEELD: LWF/ALBIN HILLERT

Verklaring van de Lutherse Wereld Federatie

De LWF maakt zich grote zorgen over de Russische militaire aanval op Oekraïne.

Het conflict heeft een ernstige en gevaarlijke wending genomen met verlies van mensenlevens, verwondingen, vernietiging van eigendommen, ontheemding van mensen en verhoogde spanningen in Oekraïne, in de regio en in heel Europa.

Als christenen zijn we geroepen om boodschappers van vrede te zijn: “Gezegend zijn de vredestichters, want zij zullen kinderen van God genoemd worden.” (Mattheüs 5:9). Daarom verwerpen wij geweld in al zijn vormen.

We roepen op tot een onmiddellijk staakt-het-vuren en herstel van de vrede.

De mensenrechten en het internationaal en humanitair recht moeten door alle partijen in dit conflict worden gerespecteerd. Burgers en de civiele infrastructuur moeten worden beschermd.

We roepen op tot wereldwijde solidariteit met de getroffen bevolking van Oekraïne, inclusief degenen die ontheemd zijn en dringend humanitaire hulp nodig hebben.

We roepen regeringen op hun grenzen open te houden en degenen die op de vlucht zijn voor de vijandelijkheden welkom te heten.

We roepen op tot steun voor kerken in Oekraïne en de buurlanden die hulp bieden, inclusief basisbehoeften, onderdak, pastorale en psychosociale ondersteuning.

Vrede moet zegevieren. De menselijke waardigheid moet worden beschermd.

ds. Anne Burghardt

Secretaris-Generaal van de Lutherse Wereld Federatie

— nmiddels zijn er verschillende oproepen geweest vanuit de LWF om de kerken in Oekraïne te steunen, vluchtelingen op te nemen en te bidden voor het land; voor vrede en tegen geweld.

In Hongarije en Polen zijn veel vluchtelingen opgenomen en de kerken staan open. Via diaconieën en privé-contacten is ruime hulp geboden. Helaas zal, gezien de huidige ontwikkelingen, ook in de komende tijd hulp nodig blijven.

Donaties blijven welkom op: <https://donate.lutheranworld.org/emergencies/ukraine/~my-donation>

Secretaris-generaal Anne Burghardt

Ze is zichtbaar en benaderbaar: de nieuwe secretaris-generaal van de LWF laat veel van zich horen, reist veel en is een betrokken leider, die steeds de internationale en oecumenische verbinding zoekt. In april van dit jaar was zij ook in Nederland (zie ook pag. 13 t/m 16 in dit nummer) en kreeg zij in Gotha (waar dit jaar 500 jaar Reformatie gevierd wordt) de ‘Friedenstein’ toegekend: een belangrijke prijs voor vrede en cultuur. Voor haar is deze prijs een signaal voor de betekenis van het geloof in tijden waarin geloof en hoop lijken te verdwijnen.

Voorts sluit Burghardt zich aan bij islamitische en joodse leiders om een gedeelde reactie op wereldwijde vluchtelingencrisis te laten zien. LWF-gemeenschappen zijn regelmatig de eerst aanwezige hulpverleners in conflicten of noodsituaties en vaak blijven zij ook het langst om bij

de wederopbouw te ondersteunen. Een bundeling van krachten kan niet alleen helpen, maar is ook noodzakelijk.

Siv Limstrand, predikant op het noordelijkste puntje van de wereld

Interessant is het interview met deze predikant (zie ook website van de LWF: <https://www.lutheranworld.org/news/searching-identity-svalbards-arctic-region>).

Op het noordelijkste puntje van de wereld, in Longyearbyen in Noorwegen, is Siv Limstrand van de Kerk van Noorwegen verantwoordelijk voor een gemeente met leden uit 52 landen en een sterk schommelend ledenbestand. In dit afgelegen arctische gebied, waar de temperatuur in de zomer

slechts net boven het vriespunt is, is zij de enige dominee in deze stad die in 1906 als kolenmijncentrum is gesticht. De verwachte sluiting van de mijn in 2023 heeft een grote impact op de identiteit van de gemeenschap. Limstrand ziet zich als bruggenbouwer tussen mensen van verschillende achtergronden en staat nu voor de uitdaging om haar gemeente te helpen 'herkennen wat ze hebben achtergelaten en waar ze nu naar zoeken'.

500ste verjaardag Duitse vertaling van het Nieuwe Testament

In de herfst van 1522, verscheen de publicatie van een van de belangrijkste literaire prestaties van Maarten Luther: de Duitse vertaling van het Nieuwe Testament, in de volksmond ook bekend als het 'September Testament'. Deze publicatie maakte de weg vrij voor andere vertalingen van de Bijbel in de volkstaal en maakte de Bijbel toegankelijk voor een breed publiek. Voor Luther en de andere hervormers betekende dit een mijlpaal voor hun belangrijkste theologische overtuigingen: ze geloofden dat Jezus Christus het Woord van God is en dat de Schrift Hem aan ons openbaart. Om dit belangrijke jubileum te vieren zal de LWF het hele jaar door Bijbelse bronnen delen, waaronder publicaties, opgenomen en live gestreamde Bijbelstudies, socialemediacampagnes en interviews die de manieren onderzoeken waarop lutheranen vandaag de dag wereldwijd de Schrift lezen en ermee omgaan. De viering van het bijbeljaar omvat een speciaal programma van de Hervormingsdag op 31 oktober met een online eredienst en een seminar met vooraanstaande Bijbelgeleerden.

LWF World Service geeft hoop op een duurzame toekomst

De LWF World Service bouwt aardbevings- en orkaanbestendige woningen voor de meest kwetsbare gezinnen die vorig jaar zijn getroffen door de aardbeving met een kracht van 7,2 in Haïti. Het woningbouwproject van het landenprogramma is uniek in de regio en heeft het potentieel om gezinnen tot 30 jaar lang te beschermen tegen de gevolgen van deze frequente rampen. Bij de aardbeving die Haïti op 14 augustus 2021 trof, vielen meer dan 2200 doden, 12.000 gewonden en werden meer dan 80.000 huizen beschadigd. Na de aardbeving werd Haïti geteisterd door tropische stormen.

LWF World Services heeft in samenwerking met Norwegian Church Aid (NCA) en Act Alliance humanitaire hulp geboden aan 24.430 personen uit kwetsbare gezinnen.

Kort nieuws:

- De LWF heeft een nieuwe, in meerdere talen beschikbare website geopend ter voorbereiding op het 13e Wereld Congres van de LWF in Krakau in 2023: <https://2023.lwfassembly.org/>
- Dr. Fadi Atrash is benoemd tot CEO van het LWF Augusta Victoria Hospital (AVH) in Oost-Jeruzalem. Dr. Atrash was de afgelopen negen maanden waarnemend CEO van het ziekenhuis. Daarvoor leidde hij de bestralingsafdeling van het ziekenhuis. Het Augusta Victoria-ziekenhuis in Oost-Jeruzalem werd na de oorlog van 1948 opgericht in samenwerking met de United Nations Relief and Work Agency (UNRWA), als een medische faciliteit voor duizenden Palestijnse vluchtelingen.
- De LWF heeft zich aangesloten bij het PROSPECTS-initiatief, waarin tevens de ILO (International Labour Organization), de UNHCR, UNICEF, de Wereldbank en het IFC (International Finance Corporation) zijn verenigd in een programma dat zich richt op het bieden van waardige en duurzame arbeidskansen voor vluchtelingen in Irak en Ethiopië.

Het Nederlands Luthers Genootschap

Na twee eerdere artikelen over het Nederlands Luthers Genootschap komt nu de vraag aan de orde wat het NLG in de huidige tijd doet en betekent. Wat gebeurt er op het gebied van in- en uitwendige zending en wat is in de toekomst nodig?

TEKST: LEONIE CROM-WAGENAAR - BEELD: LUTHERS GENOOTSCHAP

Het Nederlands Luthers Genootschap voor In- en Uitwendige Zending (Luthers Genootschap) is op 5 april 1852 opgericht te Amsterdam. Volgens de statuten is het een vereniging van lutheranen, die hun kerk liefhebben wegens haar nieuwtestamentische geloofsrichting en die het grondbeginsel van haar belijdenis, namelijk de rechtvaardiging van de zondaar uit genade door het geloof in de Heer Jezus Christus, door bediening van Woord en Sacrament wensen te zien gehandhaafd en voortgeplant.

Draad opgepakt

Zendingswerk werd niet altijd vanuit de kerk gestuurd. De betrokkenheid van lutherse kerken dateert uit de Tweede Wereldoorlog, toen in 1943 de Lutherse Zendingsraad werd opgericht en de lutherse synode verantwoordelijk werd voor de zendingsmissie. Uiteindelijk is de Zendingsraad bij de fusie van de hervormde, gereformeerde en lutherse kerken tot de Protestantse Kerk in Nederland een soort stille dood gestorven. Leden van het huidige bestuur van het Luthers Genootschap hebben toen de draad weer opgepakt en genootschap nieuw leven ingeblazen: vanuit de samenwerking met Kerk In Actie, de LWF en World Service wordt veel

gedaan op het gebied van fondsen en subsidies, missionair-diaconaal werk, hulp bij rampen en crises, et cetera.

Loskomen van betutteling

Hoewel de gedachte achter de zending altijd draaide om hulp en ondersteuning, is in historische context het 'koloniaal denken' (c.q. een superioriteitsgevoel) zeker aan de orde geweest. Na de Tweede Wereldoorlog, toen er een beweging van verzelfstandiging van de voormalige koloniale gebieden ontstond, had dat ook zijn weerslag op het zendingswerk als zodanig en op de relatie tussen de diverse zendingsorganisaties en hun

aandachtsgebieden: men wilde zich loskoppelen en een eigen identiteit ontwikkelen. Loskomen ook van de ervaren betutteling, van het niet als gelijkwaardig gezien worden.

Luther: 'wie zijn wij om een godsdienst op te leggen?'

Ook wat betreft doelstelling en intenties van het zendingswerk waren verschuivingen te zien. Er is een groot verschil tussen zendingswerk voor en na de oorlog; een beweging van een 'overtuigende' naar een 'ondersteunende' zending, hoewel het NLG zich van oudsher anders opstelde dan andere zendingsgenootschappen. Onderscheidend was, dat de lutherse zendingsgedachte nooit het bekeren of beheersen was, maar het voorhelpen van de naaste. Missie en zending komen in de Bijbel niet voor; nergens staat dat je moet bekeren. Luther zei: 'Wie zijn wij om een godsdienst op te leggen?'. Iedereen wordt binnen een bepaalde sociaal-maatschappelijke context geboren en als het je beter gaat dan een ander is het je eerste plicht als christen om de mens, ongeacht wie hij is, te helpen. De eerste (Duitse) lutherse zendelingen waren echter wel streng: de al in eerdere edities van *elkkwartaal* beschreven afzwering van de voorou-

dercultus heeft op Nias en de Batueilanden grote impact gehad, waartegen niets ondernomen is. Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw is de relatie met deze zendingsgebieden weer verbeterd. Mede door de aandacht voor het slavernijverleden leeft de discussie over het toenmalig zendingswerk weer op, vooral in Suriname.

Vanaf de begintijd waren veel zendingen luthers. Soldaten en dominees die op pad werden gestuurd waren vaak luthers en op veel verschillende plekken zijn lutherse kerken gesticht; van Suriname tot Ghana, Zuid-Afrika, Indonesië en Brits-Guyana. Er is bijna een 'lonely planet'-gids van te maken.

Gezamenlijke inspanning

Het huidige zendingswerk van het Luthers Genootschap is divers. In Indonesië bijvoorbeeld is, onder andere, onderwijsaanbod een prioriteit: daarmee kunnen kansen worden geboden en kan armoede bestreden worden. Dominee Hummel heeft tijdens zijn uitzending naar Nias de theologische scholing voor Nias en Batu opgezet. Meerdere lutherse predikanten zijn uitgezonden geweest (vooral ook naar Sumatra) en ook bestuursleden komen op de eilanden. De insteek van het bevorderen van toerisme helpt banen te creëren en diaconaal werk beter te organiseren. In de werkwijze worden partnerschappen aangegaan: gezamenlijke inspanningen leiden nu eenmaal tot een betere zelfredzaamheid. Omdat lutheranen vaak ter plaatse zijn is de slagvaardigheid bij een crisis groot: na de tsunami van 2004 kon snel gehandeld worden en kwam de hulpverlening vanuit de LWF en het Luthers Genootschap snel op

gang, waar andere hulpverleningsinstaties op zich lieten wachten.

Ook in Suriname werkt partnerschap goed op verschillende terreinen; bij het opzetten van een kerk, het inrichten van een gaarkeuken tot het restaureren van een orgel (de beroemde grootste houten kerk) en het ophalen van fondsen en subsidies daarvoor. Er is aandacht voor het in stand houden van pastorale zorg en voor het ziekenhuis en het bejaardenhuis. Ook hier hebben uitgezonden predikanten en emeriti ondersteuning geboden (en bieden zij regelmatig nog) in pastoraat en bij overige hulpvragen.

Ook de inwendige zending telt

Het Luthers Genootschap is er niet alleen voor uitwendige, maar vanaf het begin ook voor inwendige zending. Zo zijn er projecten voor het in stand houden van de lutherse traditie, worden hoogleraar plekken gefaciliteerd, wordt onderzoek gestimuleerd en is er een samenwerking met de

Luther Bund en de Lutherstichting. Daarnaast komt natuurlijk ieder jaar het Luthers Dagboek uit en wordt – o.a. door de pioniersplekken – proactief gewerkt aan de instandhouding van de lutherse traditie. De aandachtsgebieden van het Luthers Genootschap zijn andere dan in de begintijd, maar voorziet in een behoefte. Waar nood is, springen de lutheranen wereldwijd in. Of het nu om de Filippijnen gaat, om Haïti of om andere landen, je kunt op lutheranen bouwen!

Tot zover een overzicht van de geschiedenis en toekomst van het NLG. In de volgende edities van *Elk-kwartaal* komen de persoonlijke verhalen van betrokkenen bij het zendingswerk aan de orde.

Met medewerking van Hans Bas Val, Praxedis Bouwman en Coby Aartsen

*Bron: website Luthers Genootschap

PEKELA

OOST-GRONINGEN: PEKELA. De verbouwing van het interieur van de kerk in Pekela is afgerond; de restauratie van de buitenkant is nog in volle gang. Helaas stuitte men bij de toren op grote problemen. Alle acht staanders zijn volledig doorgerot. Gevaarlijk bij storm, maar ook een fikse kostenpost. Zo'n 40% daarvan moet zelf worden opgebracht, maar het is zeker de moeite waard. Er werden hanging baskets met voorjaarsbloemen verkocht waarvan de opbrengst ten goede kwam aan de toren. Deze actie liep werkelijk storm, erg leuk zo in het voorjaar. U kunt uw gift voor de toren, net als Luthers Zeeland al deed, nog steeds overmaken op bankrekeningnummer: NL48 SNSB 0705 8833 29 t.n.v. St. Luthers Erfgoed Pekela o.v.v. voor de Toren. Het is een ANBI-gift, dus kan aftrekbaar zijn!

ZUTPHEN. Het gemeenteblad van Zutphen *De Omroeper* is altijd een interessant leeswerk, ook deze keer weer, met dank aan Jan van Beijeren. Nu over Paus Adrianus IV, de enige Nederlandse paus van 9 januari 1522 tot zijn dood in 1523, geboren te Utrecht en paus ten tijde van Luther. Hij was aanhanger van de 'moderne Devotie' en voordat hij Paus werd gaf hij nog les aan Erasmus. Als zijn voornaamste pauselijke taken zag hij het tegenhouden van de Reformatie, de hervorming van de Kerk en vereniging van de christelijke machten tegen de aanvallen van de Turken. Hij verafschuwde de luxe waarin de kardinalen zich wettelden, daarin verschilde hij niet van Luther. Maar hij moest niets hebben van Luthers afkeer van het pauselijk gezag en probeerde (vergeefs) Erasmus te bewegen duidelijker afstand van Luther te nemen.

LEERDAM. Luthers Leerdam heeft zich geruime tijd ingezet om de klok van de oude glasfabriek bij de lutherse kerk een nieuwe bestemming te geven. De eerste arbeiders van de glasfabriek waren lutheranen die rond 1750 uit Duitsland en Bohemen kwamen en hun luthers heil zochten in kleine zaaltjes. Het huidige kerkgebouw, gebouwd in 1883, bood een volwaardige vierplek van hun eredienst. En dat is het nog steeds! Helaas besloot de (culturele afdeling van) gemeente Leerdam in samenspraak met de huidige glasfabriek-directie, de klok in het nieuwe stadspark te plaatsen. Dat is jammer maar namens de gemeente Leerdam komt er een replica van de klok, die in het najaar wordt aangeboden aan en geplaatst in de lutherse kerk.

EDE

EDE. De kinderkerk had tijdens de veertigdagentijd een eigen project met als thema 'Ik ben', de woorden die Jezus spreekt in het Johannes Evangelie, zoals 'het brood', 'de deur', 'de ware wijnstok' en 'de goede herder'. De projectplaten waren gemaakt door Arnold Smit en er was zelfs een projectlied gemaakt door dominee Lieke van Zanden en cantor/organist Gonny van der Maten. Een prachtig project waar zowel jong als oud van heeft genoten.

ROTTERDAM. Na de oorlog had Rotterdam drie lutherse kerken: de Lutherkapel, de Vaste Burchtkerk en de Andreaskerk. De Vaste Burchtkerk als gebouw is er nog. De Andreaskerk in Rotterdam heeft tijdens de storm Eunice wat dakschade opgelopen, gelukkig kon het spoedig worden hersteld.

Rond Kerst 2021 was het 20-jarig jubileum van de Andreascantorij, maar dit kon niet gevierd worden. Op zondag Cantate was die feestelijke

viering er alsnog met, hoe kan het ook anders, prachtige kerkmuziek.

DEN HAAG. Ook Den Haag is blij dat er steeds meer kan in grotere groepen. Zoals de Bazaar! Op de derde zaterdag in september, 17 september. Ook voor mensen van buiten Den Haag leuk om langs te gaan. Dus plant u nog een dagje Den Haag?

DEN HAAG

OOST-GRONINGEN. Al jaren organiseren de lutheranen in Noord-Nederland jaarlijks een buitendag. Eindelijk kon het weer, deze keer op 12 juni in Pekela. De organisatie was in handen van Luthers Oost-Groningen. Een dag vol inspiratie en gezelligheid!

AMERSFOORT

AMERSFOORT. In het lutherse kerkje, ook wel stadskerk *De Amersfoortse zwaan* kan iedereen zomaar binnenlopen en zich even bezinnen, zoals

dat ook naar voren kwam in de aflevering van 'Petrus in het land' op 12 maart op NPO2, nog te zien op NPO start: <https://www.npostart.nl/petrus-in-het-land/12-03-2022/> KN 1728212

Het is voor velen een plek om thuis te komen, wat ook het thema van de uitzending was. Het onlangs afgeronde Kussentjesproject sluit daar wat mij betreft helemaal bij aan. Het zijn de glas en loodramen in het dak in kussen-vorm. Dertig verschillende; de andere kant is een volledig creatieve ode aan onze prachtige schepping.

FRIESLAND. De Kring Harlingen omringde zich met bijbels in februari. Waaronder twee exemplaren van de voormalige lutherse gemeente in Harlingen die zich thans in het Harlinger Gemeentearchief bevinden. De oudste was de Statenbijbel uit 1686. De andere, een prachtige Nederlandse Lutherbijbel uit 1709, die van 1740 tot 1972, toen Harlingen fuseerde met Leeuwarden, op de kansel lag van de Lutherse kerk in Harlingen. Mooi stuk geschiedenis.

WEESP. Maar er is toch geen lutherse gemeente meer in Weesp? Nee, dat klopt. De kerk kunt u nog bekijken aan de buitenkant en binnenkort is ook het 17de -eeuwse avondmaalszilver en andere lutherse curiosa - sinds 2006 in een kluis - te bezichtigen. Niet in Weesp maar in het Luther Museum in Amsterdam. Kijk voor meer informatie op <https://luthermuseum.nl/nl>

WEESP

FRIESLAND

ALKMAAR. In Alkmaar kerken ze sinds 1 februari volgens een nieuw rooster. Op de eerste zondag van de maand houdt men 'Laatdiensten', deze beginnen om 11 uur. De tweede zondag is er een muziekdienst in de vorm van een Metten in samenwerking met de organist en met gebruik van het Luthers Dagboek; de derde zondag wordt om 10 uur de eredienst gevierd met een predikant. De vierde en eventueel vijfde zondag is er geen dienst. De diensten zijn korter, maar het koffiedrinken is langer. Zo blijft de ontmoeting in luthers Alkmaar mogelijk...fijn.

ARNHEM. Op 1 mei was er een rondleiding door de voormalig lutherse kerk aan de spoorstraat gebouwd in 1897-1898 nadat het kerkje aan de Korenmarkt (met de zwaan boven de deur) te klein was geworden. De laatste jaren deed de kerk aan de spoorstraat dienst als hotel/restaurant en momenteel staat het te koop.

OPROEP. Lieve lutheranen in den lande. Het is een grote eer deze rubriek te schrijven, maar ook arbeidsintensief. Ik ontvang (nog) niet alle gemeentebleden en nieuwsbrieven, en vaak zijn deze niet goed te vinden op de gemeentewebsite.

U kunt mij hierbij helpen: graag ontvang ik rechtstreeks alle gemeentebleden en nieuwsbrieven digitaal. Waar dat al gebeurt: mijn dank. Zo niet: voeg mij dan graag toe aan uw verzendlijst. U kunt dit sturen naar akerboom_femke@hotmail.com.

Da. Burghardt bezoekt met bisschop Jones Ole Meliyo de kleermaakster Scovia Maia in haar werkplaats in het Nyumanzi vluchtelingenkamp (1 april 2022).

Wartaal

Holistische missie in een gebroken wereld

TEKST: JOREN REICHEL - BEELD: LWF

Enkele maanden geleden begon da. Anne Burghardt in haar nieuwe functie als secretaris-generaal van de Lutherse Wereld Federatie. Als eerste bezocht zij de lutherse kerk in Tanzania, een geloofsgemeenschap met ruim acht miljoen leden. “Het wereldwijde zwaartepunt van het christelijke geloof verschuift steeds meer naar het globale zuiden”, vertelde ze even later tijdens haar presentatie voor de Generale Synode in Lunteren. Na Tanzania volgde een bezoek aan het ondersteuningsprogramma voor vluchtelingen in Uganda. Het land herbergt op dit moment 1.3 miljoen gevluchte mensen uit Zuid-Soedan en Kongo. Ruim de helft daarvan (700.000 mensen) wordt direct gefaciliteerd door de LWF World Service. Bijvoorbeeld in de vluchtelingenkampen Nyumanzi, Palorinya en Rwamwanja. Burghardt toont de synode een foto van haar bezoek aan Scovia Maia in het Nyumanzi kamp. Zij opende - met steun van de LWF - haar kleermakerij, is nu kostwinner voor haar familie en onderwijst het vak aan anderen. Na Burghardts presentatie over de werkzaamheden van de LWF vroeg een synodelid: “het programma is tamelijk activistisch en we horen weinig over het evangelie. Is het brengen van Christus naar de mensen ook een prioriteit?” Kort na haar bezoek aan de synode reisde Burghardt af naar Gotha (Duitsland) waar ze de Friedenstein prijs ontving voor haar toewijding als theoloog tot internationale ontwikkelingssamenwerking. Diezelfde avond, enkele uren na de presentatie van Burghardt, verleende de synode de leeropdracht ‘missionaire roeping in een seculiere context’ aan prof. dr. Benno van den Toren (PThU).

“Als christenen in Nederland kunnen we veel leren van de wereldkerk”, zo stelt Van den Toren tijdens zijn bijdrage aan de synode. Ik lees het persbericht over zijn benoeming op de website van de Protestantse Kerk: ‘De missionaire roeping

van de kerk is breed en omvat zowel de diaconale roeping als het getuige willen zijn van het evangelie’. Terwijl ik deze Wartaal schrijf, meldt het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA) dat afgelopen nacht in asielzoekerscentrum Ter Apel 120 mensen op stoelen in de wachtruimte van de Immigratie en Naturalisatiedienst hebben geslapen. Eerdere nachten hadden zij buiten op het grasveld doorgebracht, waar ze op de grond sliepen. “Vrouwen, kinderen, gezinnen en alleenstaande mannen. Het zijn mensen die gevlucht zijn voor oorlog en geweld, en dit is wat ze treffen”, vertelt de woordvoerder aan de NOS. Ik denk aan een liedje van Ramses Shaffy. ‘... voor degene die dacht dat-ie alleen was, moet nu weten we zijn allemaal samen. ... voor degene met het vruchteloze zoeken, voor degene met de slapeloze nacht, voor degene die ‘t geluk niet kan beamen ... voor degene die weet we komen samen’, zong hij in 1971. “De dialectiek van Luthers *simul justus et peccator* laat ons zien dat de meeste waarheden twee kanten hebben die zwart-wit antwoorden onmogelijk maken”, vertelde Anne Burghardt tijdens haar presentatie. “Door tegengestelde uitersten bij elkaar te denken, ontsluiten we een perspectief op de werkelijkheid dat meer gegrond is in realiteit. We worden herinnerd aan onze nood om Gods genade, en vervallen daardoor niet zonder meer in onrealistisch utopisch denken over de antropologie van de menselijkheid waardoor we proberen het paradijs op aarde te verwezenlijken. Desondanks is het onze taak om de ander lief te hebben, omdat God ons eerst lief heeft. Als kerkgemeenschappen moeten we daarom nieuwe creatie mogelijk maken.” Het eerder genoemde synodelid bleek een dominee te zijn, die zich in zijn gemeente inzette voor de opvang van Oekraïense vluchtelingen. In samenwerking met de burgemeester en vele vrijwilligers uit het dorp had zijn initiatief plek geschapen voor de opvang van 120 mensen.

Uit de synode

De wereld lijkt soms door te draaien .... De wereld draait gelukkig wel door, met al het goede en oprechte daarop. Met de hulp en steun van ons allen en steun door het geloof zal de wereld het ook redden. Ondertussen draait de wereld ook 'gewoon' door en zijn mensen op zoek en willen nieuwe wegen inslaan.

TEKST: MAARTEN VAN DER WOUDEN, VOORZITTER EVANGELISCH-LUTHERSE SYNODE

De Kerkenradendag – een terugblik

Het was enorm verheugend te zien dat er breed gehoor is gegeven aan de oproep uit de synode om met afgevaardigden uit de EL-Gemeenten naar de Kerkenradendag in de lutherse kerk in Utrecht te komen, op 9 april. Uit een groot deel van de lutherse gemeenten waren meerdere afgevaardigden aanwezig, in totaal zo'n 90 mensen.

De dag draaide om de gemeenten, hun visie en hun toekomst. Ook daarom was deze opkomst bijzonder fijn. Er werd breed gediscussieerd in meerdere groepen, waarin ieder de persoonlijke en/of gemeentelijke visie naar voren bracht. Levendige discussies, mooie toekomstbeelden, goede ideeën. Alles is verzameld en gerubriceerd, meer hierover leest u elders in deze *Elkkwartaal*. En nu verder! De ideeën uitwerken en tot een gezamenlijk plan van aanpak voor de toekomst smeden. Daarbij kan de synode niet zonder u. Uw inbreng was, is en blijft zeer gewaardeerd en vooral: nodig.

Zinvol leven

Een veel gehoord thema vandaag de dag is 'zinvol leven'. Ook in de landelijke dagbladen is hiervoor aandacht, zoals in De Volkskrant van 21 mei waarin de column van Merel van Vroonhoven ook aansluit bij onze Kerkenradendag: wat is belangrijk voor ons mensen, hoe geven wij het leven zin, in welke vorm? 'Waar vroeger de kerk en religie houvast gaven, is zinvol leven nu steeds meer een privézaak'.

Een zinvol leven, met daarin het geloof – voor velen van u als essentieel deel van zinvol leven – is een privézaak in ons land. Gelukkig maar: u mag en kunt zélf bepalen wat hierin belangrijk is en mag hierin ook (zelf) een eigen mening vormen en uiten. Uit gesprekken met gemeenteleden, met u, ook op de Kerkenradendag, wordt ook duidelijk dat de behoefte om in het geloof samen te kunnen zijn, samen te kunnen vieren, groot is.

Boekwinkels liggen vol met boeken en tijdschriften over zelfhulp en zingeving, met volop mogelijkheden. Ons geloof en onze spiritualiteit, onze eigen kracht als lutherse gemeen-

schap, bieden nog steeds houvast als essentieel deel van zinvol leven.

Bovengenoemde Merel van Vroonhoven was voorheen topvrouw bij de Autoriteit Financiële Markten (AFM), werd zij-instromer in het onderwijs en werkt daar nu als leerkracht. Dat is wel zinvol leven te noemen; mooi ook dat iemand die stap durft te maken want het is een grote ommezwaai.

De component die ons in de lutherse gemeenschap bindt – ons geloof en onze manier van geloven – wordt vervolmaakt door het feit dat we dit samen willen en blijven doen, in een gemeente die ons bindt en naast ons staat. Om dat blijvend te kunnen doen, is wellicht ook verandering – een ommezwaai – nodig. Ook dit is dagelijks gesprek in synode en Synodale Commissie: de mogelijkheden van het samen zijn, samen vieren en samenwerken, in gemeenten, voor nu en voor de toekomst.

Predikantsplaats Synodale Commissie

Bij de verkiezingen voor de Evangelisch Lutherse Synode voor de periode 2021-2025 is ds. Hanneke Allewijn gekozen als predikant-synodelid en daarna ook als lid van de Synodale Commissie. Naast haar werk als straatpastor in Den Haag heeft zij per 1 april jl. ook een aanstelling als gevangenispredikant aangenomen. De tijd die dit in beslag neemt, beperkt haar te zeer om zich elders ook nog te kunnen inzetten. Daarom besloot Hanneke Allewijn haar taken in de lutherse synode en de Synodale Commissie neer te leggen. We wensen haar Gods zegen toe in haar nieuwe werkring.

Dit betekent dat er een vacature is voor een predikant-synodelid in de huidige synode. De Synodale Commissie onderzoekt nu hoe deze vacature kan worden opgevuld. Een mogelijk alternatief is bijvoorbeeld het benoemen van een dienstdoend predikant als adviseur. Over het verloop en de uitkomst hiervan houden we u op de hoogte.

Wonen in hartje luthers Amsterdam

In het centrum van Amsterdam, aan de Nieuwe Keizersgracht 28-44, is een luthers studentenhofje gelegen: Het Van Brants Rus Hofje. Ga je studeren in Amsterdam en wil je met andere (lutherse) studenten wonen in een monumentaal grachtenpand in het hart van de stad? Dan is een woonplek in dit hofje wellicht iets voor jou! Stuur een mail naar vbrhofje@gmail.com voor meer informatie over de toelatingsprocedure.

elkkwartaal

Niet of juist wel graag ontvangen?

Reageer altijd rechtstreeks naar de dienstenorganisatie Protestantse Kerk via abonnementen@protestantsekerk.nl of (030) 880 18 80. Informatie over uw (lutherse) inschrijving in het ledenregister: vraag als eerste uw kerkenraad!

Najaarsdag NLVB

De najaarsdag van de NLVB wordt gehouden op 24 september in Amsterdam. De start is om 11 uur in het Luther Museum aan de Nieuwe Keizersgracht 570. Na ontvangst met koffie/thee wordt iets verteld over het museum en de tentoonstelling van dat moment. Na een korte wandeling lunchen we in de Hoftuin. Daarna is een bezoek aan het Brants Rushofje waar we Amelia van Limburg Stirum ontmoeten. Zij en haar broer zijn beheerder van het hofje. Vervolgens wandelen we met ds. André van der Stoel langs belangrijke Lutherse plaatsen.

De museumjaarkaart is geldig. De toegang is € 5,00 p.p. bij een minimum van 10 personen zonder MJK, anders € 7,00 p.p. Alle kosten van deze dag zijn voor eigen rekening. Aanmelden via hennyrouwhorst@hooglanderveen.net of 033-2538193, met vermelding of je een MJK hebt en eventuele dieetwensen.

Lutheran Summer School 2022

De derde editie van de Lutheran Summer School (LSS) vindt dit jaar plaats in Lutherstadt Wittenberg, van 18 t/m 22 augustus, met als thema *lutherse identiteit*. Dat thema is toegespitst op 'katholiciteit en internationaliteit'. Immers: als lutheranen zijn we geworteld in onze Nederlandse context maar weten we ons ook internationaal verbonden met een wereldwijde lutherse familie. Ons kerkbesef houdt niet op bij het 'lokale'; we belijden ons geloof met de kerk van alle tijden en plaatsen. Over dat wereldwijd kerk-zijn denken en spreken we met een 'nieuwe generatie' lutheranen' en zij die luthers-warm genegen zijn.

In de samenwerking met het *Wittenberg Center* van de LWF wordt het een afwisselend programma met veel ruimte voor inhoud, inspiratie en ontmoeting. Zo willen we verder bouwen aan het netwerk van luthers geëngageerden in het land. *Kerkenraden* kunnen in aanmerking komende deelnemers voordragen met de volgende gegevens: naam; leeftijd; e-mailadres; korte motivatie uit de kerkenraad, via els@protestantsekerk.nl

Kosten: € 200 p.p. en € 100 bijdrage van de thuisgemeente, inclusief (trein) reiskosten, maaltijden en het logies tijdens de Summer Schooldagen.

Maximale deelname: 35 deelnemers; aanmelden: vóór 15 juli

De zomerschool is gericht op personen in lutherse gemeenten die zich in de komende jaren kunnen inzetten voor het lutherse in de brede en toekomstgerichte zin van het woord. Een mix van jonger en wat ouder; zij die zich willen verdiepen in 'het lutherse' en deel willen uitmaken van een netwerk dat breder is dan de eigen gemeente. Voor gefuseerde gemeenten: ook personen die bijvoorbeeld deel willen uitmaken van een werkgroep Lutherana. Van de deelnemers verwachten wij dat ze de opgedane kennis en ervaring meenemen en inzetten voor hun eigen gemeente en bij het doordenken op de toekomst van het Lutherse in Nederland. Bij de selectie zullen wij rekening houden met een goede, evenwichtige samenstelling van de groep.